

Henkilökunnan näkemyksiä dialogisuudesta ja yhteisöllisyydestä nuorten päihdekuntoutuksessa

Jussi-Matti Heikkinen

OPINNÄYTETYÖ

Marraskuu 2020

SOSIONOMIKOULUTUS

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

HEIKKINEN, JUSSI- MATTI:

Henkilökunnan näkemyksiä dialogisuudesta ja yhteisöllisyydestä nuorten päihdekuntoutuksessa

Opinnäytetyö 57 sivua, joista liitteitä 2 sivua
Marraskuu 2020

Opinnäytetyö käsittelee nuorten päihdeiden käyttöä ja siihen liittyvää kuntoutusta eräässä alaikäisille tarkoitettussa päihdekuntoutusyksikössä. Yksikön asiakas-kunta koostuu 15–17-vuotiaista sijoitetuista nuorista. Opinnäytetyön tarkoituk-sena oli kartoittaa ohjaajien näkemyksiä yksikön kuntoutuksesta ja siitä, mitkä asiat ja ilmiöt tukevat yhteisöllisyyden ja dialogisuuden toteutumista yksikössä. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa, jota voitaisiin hyödyntää yksi-kön toiminnan kehittämistyössä. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset olivat 1. Mitä tekijöitä henkilökunta näkee yhteisöllisyyttä vahvistavina tekijöinä? 2. Mitä teki-jöitä henkilökunta näkee dialogisia suhteita vahvistavina tekijöinä? 3. Mitä esteitä nähdään näiden kahden toteutumiselle?

Opinnäytetyön teoria pohjautuu kirjallisuuteen ja Yammer-sovelluksessa käytyyn keskusteluun, johon osallistui 8 työyhteisössä vakituisesti työskentelevää henki-löä. Opinnäytetyössä käytettiin laadullista tutkimusotetta ja keskustelusta saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Opinnäytetyön perusteella yhteisöllisyys yksikössä syntyy yhdessä toimimisen kautta. Toiminnan mahdollistaa yksikön viikko-ohjelma, jonka sisällä käydään myös keskusteluja ja päätetään asioista yhdessä. Yhteisöllisyyden esteeksi henkilökunta näki sen, että lastensuojelun kentällä tehtävä työ on lähtökohtaisesti hyvin aikuisjohtoista. Syvälliset ja henkilökohtaiset keskustelut ohjaajien ja nuor-ten välillä vaativat luottamuksellisen suhteen, jota saattaa heikentää se, että oh-jaajat ovat nuoren asioissa ilmoitusvelvollisia. Jatkotutkimuksessa olisi mielen-kiintoista kartoittaa useamman saman organisaation lastensuojelunyksikön henkilökunnan näkemyksiä kerralla. Näin otannasta saataisiin laajempi ja tutkimus-tulos voisi auttaa organisaation eri yksiköitä siirtämään hyviä käytäntöjä ja toimin-nan malleja yksiköiden välillä.

Asiasanat: päihdekuntoutus, yhteisökuntoutus, yhteisöllisyys, dialogisuus, las-tensuojelu

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

HEIKKINEN, JUSSI-MATTI:

Community and Dialogical Interactions in Young People's Rehabilitation from the Caregivers' Viewpoint

Bachelor's thesis 57 pages, appendices 2 pages
November 2020

This thesis discusses substance abuse problems among young people and the rehabilitation services available at a selected rehabilitation unit. The unit in question works with minors between the ages of 15 and 17, placed under the child protective services care. To maintain confidentiality and privacy, the unit is referred as 'Uusi alku.'

The purpose of this thesis was to collect information about the rehabilitation and the different factors that support the sense of community and dialogical interactions in the Uusi alku rehabilitation unit from the caregivers' point of view. The specific aim was to bring useful information to develop further the practices used in the unit.

The data in this qualitative study were collected through literature and conversations in Yammer-application. These conversations were between the eight permanent full-time employees at Uusi alku. The data were analyzed using content analysis.

The results showed that the weekly activities supported the different aspects of dialogue and the sense of community. The results also suggest that the work done in child protective services may focus too much on the adults' leading, creating a fraction and inequality between the youth and the unit employees. As a further study, it would be beneficial to explore the same themes in other units of the same organization.

Key words: rehabilitation, community therapy, communality, dialogue, child welfare

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTÖN VAIHEET	6
	2.1 Päihteiden käyttö yhteiskunnassa	6
	2.2 Päihteiden käyttö ja riippuvuus.....	8
	2.3 Päihteiden käytön vaiheet nuorilla.....	13
	2.4 Toipumisorientaatio.....	16
3	NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA LAINSÄÄDÄNTÖ.....	18
	3.1 Huumausaine- ja rikoslaki.....	18
	3.2 Nuorten päihteidenkäyttö ja lastensuojelulaki	20
4	NUORTEN YHTEISÖKUNTOUTUS	23
	4.1 Yhteisökuntoutuksen historiaa	23
	4.2 Yhteisökuntoutus käsitteenä	24
	4.3 Yhteisökuntoutuksen toteuttaminen	26
	4.4 Dialogisuus yhteisökuntoutuksessa	28
5	TARKASTELUN KOHTEENA OLEVAN YKSIKÖN KUVAUS	30
	5.1 Uusi alku ja sen taustaorganisaatio.....	30
	5.2 Uuden alun päihdekuntoutuksen lähtökohdat	30
	5.3 Omaohjaajuus Uuden alun päihdekuntoutuksessa	32
6	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TEHTÄVÄ.....	33
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	34
	7.1 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä.....	34
	7.2 Aineiston hankinta.....	34
8	HENKILÖKUNNAN NÄKEMYKSIÄ DIALOGISUUDESTA JA YHTEISÖLLISYYDESTÄ YKSIKÖSSÄ.....	37
	8.1 Henkilökunnan näkemyksiä yhteisöllisyydestä yksikössä	37
	8.2 Henkilökunnan näkemyksiä dialogisuudesta yksikössä	39
9	KESKUSTELUJEN TARKASTELUA.....	42
10	JOHTOPÄÄTÖKSET	48
11	POHDINTA	49
	LÄHTEET.....	52
	LIITTEET	56
	Liite 1. Uudenalun viikko-ohjelma. Yksikön tunnistettavuustiedot poistettu.	56
	Liite 2. Keskustelun avaus Yammer-sovelluksessa 13.4.2020. Yksikön tunnistettavuustiedot poistettu.....	57

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa työskentelin eräässä lastensuojelun yksikössä ohjaajana. Tuolloin työyhteisön sisällä käytiin vilkasta keskustelua yksikön toiminnasta ja siitä mihin kuntoutus yksikössä perustuu. Keskusteluissa työyhteisöä tuntui kiinnostavan erityisesti dialogisuuteen ja yhteisöllisyyteen liittyvät teemat yksikön kuntoutuksessa. Halusin tutkia näitä ilmiöitä tarkemmin ja ehdotin toimeksiantajalle tätä teemaa opinnäytetyön aiheeksi. Pitkällisen pohdinnan tuloksena opinnäytetyön teemaksi tarkentui yksikön dialogisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevat elementit ja mahdolliset esteet niiden toteutumiselle. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa yksikköön uutta tietoa aiheesta, jota voidaan jatkossa käyttää hyväksi yksikön toiminnan kehitystyössä.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi lastensuojelun sijaishuollossa toimiva nuorten päihdekuntoutusyksikkö, jonka kuntoutus perustuu yhteisökuntoutuksen malliin. Kuntoutukseen tulevat nuoret ovat 15–17-vuotiaita tyttöjä ja poikia. Yksikköön nuoret tulevat sosiaalityöntekijän tekemällä sijoituspäätöksellä. Sijoituspäätökset perustuvat lastensuojelulakiin (13.4.2007/417), jonka mukaan lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle, huostaanotettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai avohuollon tukitoimena. Sijoituksen pituus vaihtelee yksilökohtaisesti nuoren tilanteen mukaan.

Lähestyin edellä mainittuja teemoja henkilökunnan näkökulmasta. Opinnäytetyön kohderyhmäksi valikoitui yksikössä vakituisluontoisesti työskentelevät ohjaajat ja yksikön lähiesimiehet, yksikön johtaja ja organisaation kehityspäällikkö. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys ja verkkokeskustelun asiasisällöt käsittelivät ohjaajien toiminnan lisäksi nuorten päihderiippuvuutta, päihderiippuvuudesta toipumista, kuntoutusta ja toimintaa tarkastelun kohteena olevassa yhteisössä.

Haluan kiittää tutkimuskohteena olleen yksikön henkilökuntaa ja koko organisaatiota tämän opinnäytetyön mahdollistamisesta. Erityinen kiitos myös Ulla-Maija Takkuselle opinnäytetyön ohjaamisesta.

2 NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTÖN VAIHEET

2.1 Päihteiden käyttö yhteiskunnassa

Erilaiset päihteet ovat kuuluneet ihmiskunnan historiaan jo pitkään. Oopiumia, kannabista ja sieniä on luultavasti käytetty jo 45 000–10 000 vuotta ennen ajanlaskumme alkua (Holmberg 2010, 11). Myös alkoholia on valmistettu vähintään yhtä pitkään kuin ihmiset ovat viljelleet maata (Koponen 2017).

Muinaisissa kulttuureissa päihteillä hoidettiin monenlaisia vaivoja. Muinaisten roomalaisten keskuudessa kannabiksella lääkittiin esimerkiksi ilmavaivoja ja korvasärkyä. Assyriassa ja Egyptissä kannabiksen uskottiin puolestaan hoitavan keuhkoputkentulehdusta, reumatismia, rakkovaivoja ja unettomuutta. Cannabis ei ollut ainoa päihde, sillä esimerkiksi kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa käytettiin useita muitakin päihdyttäviä aineita, kuten esimerkiksi unikosta valmistettua oopiumia. Lääkinnällisen tarkoituksen ohella niitä käytettiin päihteinä, myrkyinä ja helpotuksen tuojina. (Ylikangas 2012. 16.)

Holmbergin (2010, 11) mukaan päihteitä on käytetty myös apuna sodankäynnissä. Tästä kertoo myös Ylikangas (2012, 19) jonka mukaan, Etelä-Amerikassa intiaanit pureskelivat kokapensaans lehtiä luultavasti jo 8000 vuotta sitten. Kokapensaans lehtiä pureskelleet intiaanit eivät tunteneet nälkää, janoa tai uupumusta. Holmberg (2010, 11) liittää päihteiden käytön myös uskonnon harjoittamiseen. Hänen mukaansa Kreikan uskontojen rituaaleihin liittyi luultavasti psykedeelisten aineiden käyttöä. Näissä uskonnoissa käytettiin luultavimmin viljassa kasvanutta sientä, torajyvää. Päihteiden käyttämisestä uskonnon harjoittamisessa kertoo myös Ylikangas (2012, 16), jonka mukaan Altain ja Bulgarian aroilla eläneet skyytit käyttivät hampua vaatteiden valmistuksen lisäksi itsensä puhdistamiseen ja hautajaisrituaaleihin.

Nyky-yhteiskunnassa päihteiden käyttäminen liitetään usein vapaa-ajan viettoon, juhliin ja ruokakulttuuriin. Päihteiden käyttöä yhteiskunnassamme tukee ajattelu-tapa, joka korostaa yksilön omia haluja, nautintoja ja vapauksia. Päihteiden

käyttö liitetään yhteiskunnassa helposti myös yksilölliseksi oikeudeksi. Yksilöllisellä ajattelutavalla on kuitenkin kääntöpuoli, johon liittyy vieraantumista, yksinäisyyttä, turvattomuutta ja rajattomuutta. Ratkaisua näihin ongelmiin saatetaan etsiä myös päihteistä. (Holmberg 2010, 12.)

Päihteiden käyttöä perustellaan usein hyötynäkökulmasta. Päihteiden avulla voimme rentoutua, rauhoittua ja saada rohkeutta. Päihteet voivat antaa meille myös vastapainoa arkielämään. Niiden käyttäminen tarjoaa mahdollisuuden kokea jännityksen tunteita ja niiden avulla voimme turruttaa liiallisia tuntemuksiamme. Päihteet voivat olla käyttäjälleen myös väline kokea elämää syvemmin ja paremmin. (Holmberg 2010, 46–47.)

Päihteiden käyttöön on yhteiskunnassa suhtauduttu eri aikoina eri tavoin. Esimerkiksi tupakkaan suhtaudutaan nykyään paljon kielteisemmin kuin ennen. Suomessa asenteet alkoholin suurkulutusta kohtaan on myös suhteellisen tiukat. Tästä kertoo myös se seikka, että enemmistö suomalaisista ajattelee, että päihdyneille ei tulisi myydä alkoholia. Enemmistö suomalaisista on myös sitä mieltä, että Suomessa käytetään liikaa alkoholia. (Nokela 2020, 41.)

Huumeiden käyttö ja kokeilu on lisääntynyt Suomessa 1990-luvulta lähtien. Tästä kertoo tilastokeskuksen säännöllisesti toistama väestötutkimus, joka on toteutettu postikyselynä vuosina 1992, 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, 2014 ja 2018. Tuoreimman tutkimuksen mukaan, noin joka neljäs suomalainen on joskus elämänsä aikana kokeillut tai käyttänyt jotain laitonta huumetta. Huumeiden kokeilu ja käyttö on yleistynyt varsinkin nuorilla 25–34 vuotiailla aikuisilla. Tämän ikäryhmän vastaajista 45 prosenttia on käyttänyt jotain huumetta elämänsä aikana. Jätevesitutkimuksissa on myös saatu viitteitä siitä, että huumeiden käyttö on edelleen yleistymässä. Käyttöön on myös tullut joukko uusia aineita. Kannabiksen kokeilu ja käyttö on yleistynyt eniten. Viime vuosina siitä on tullut suosittua erityisesti nuorten 25–34 vuotiaiden aikuisten miesten keskuudessa. Tuoreimmassa tutkimuksessa heistä lähes puolet ilmoitti kokeilleensa kannabista ainakin kerran elämänsä aikana. Pitkällä aikavälillä myös monien muiden päihdeaineiden käyttö on yleistynyt, vaikka se on ollut selvästi vähäisempää. (THL 2020a)

2.2 Päihteiden käyttö ja riippuvuus

Päihteiden käyttöä voi olla monenlaista. THL (2020b) jaottelee sen seuraavilla termeillä: kokeilukäyttö, satunnainen käyttö, viihdekäyttö ja ongelmakäyttö. Viihdekäytön suomenkielistä termiä on kritisoitu eikä se olekaan onnistunut käännos englanninkieliselle sanalle *recreational drug use*. Sillä tarkoitetaan huumausaineiden tai muiden päihdyttävien aineiden vapaa-ajalla tapahtuvaa hallittua ja satunnaista käyttöä, jonka seuraukset käyttäjä kokee pääosin myönteisiksi.

THL (2020c) jakaa ongelmakäytön riskikäyttöön, haitalliseen käyttöön ja riippuvuuteen. Päihderiippuvuus eli päihdeaddiktio on THL:n mukaan riippuvuutta päihdeestä, mikä syntyy tavallisesti useiden ajallisesti lähekkäin olevien käyttökertojen seurauksena. Riippuvuudella tarkoitetaan kemiallisen aineen käyttöä, joka saattaa johtaa fyysisen ja psyykkiseen terveyden heikkenemiseen, kyvyttömyyteen säädellä aineen käyttöä, elimistön kasvavaan kykyyn sietää ainetta sekä vieroitusoireisiin käytön loputtua.

EMCDDA eli European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction käytti aikaisemmin termiä ongelmakäyttö (problem drug use), mutta nykyisin (2020) se puhuu korkean riskin huumausaineiden käytöstä ja määrittelee sen seuraavasti:

“We define high-risk drug use as recurrent drug use that is causing actual harms (negative consequences, including dependence, but also other health, psychological or social problems) to the person, or is placing the person at a high probability/risk of suffering such harms.”

Nykyisessäkin määritelmässä on kyse käytettyjen aineiden vaarallisuuden arvioinnista, mutta hieman eri tavalla kuin aikaisemmassa määritelmässä, jossa määrittelyssä mainittiin tietyt aineet. Tarkempaa tietoa saa järjestön sivuilta kohdasta ”PDU revision summary”. Tämä summary (yhteenveto) painottaa kahta asiaa. Ensinnäkin sitä, että on syytä eritellä henkilöt, joilla on korkean riskin opioidi käyttöä *high-risk opioid use (HROU)* sekä injektoimalla huumetta käyttävät henkilöt *people who inject drugs (PWID)*. Toiseksi eritellään korkean riskin kannabis

käyttö ”*high-risk cannabis use*”. Nykyisessä määritelmässä on myös jätetty pelivaraa sille, että markkinoille tulee uusia huumausaineita, joita ei määritelmään ole vielä otettu. Nykyisin ei siis enää mainita aineita siten kuin aikaisemmin, jolloin määritelmässä puhuttiin ”epäsäännöllisestä ja pitkäaikaisesta opioidien käytöstä”. Tämä määritelmä ei sisältänyt niiden harvoin tapahtuvaa käyttöä tai ekstaasin tai kannabiksen käyttöä (ks EMCDDA 2012).

THL määritelmä puhuu siis riippuvuuksista. Holmbergin (2010, 42) mukaan, riippuvuuksista tehdyt tutkimukset eivät tue yhtä oikeaa selitysmallia niiden kehittymiselle. Tämän takia riippuvuuksia pyritään selittämään eri maailmankatsomusten, tutkimusorientaatioiden ja ammattiryhmien näkökulmista. Esittelen opinnäytetyössäni näistä selitysmalleista muutamia.

Matela ja Väyrynen (2008, 229) toteavat, että huumeiden ja päihteiden ongelmakäyttöä lähestytään usein holistisen ihmiskäsityksen näkökulmasta, jossa korostetaan ihmisen psyykkisiä, fyysisiä, sosiaalisia sekä henkisiä seikkoja. Holmbergin (2010, 40–41) mukaan tämän näkökulman mukaisessa jäsenystavassa päihderiippuvuus voidaan jakaa neljään osittain päällekkäiseen ulottuvuuteen. Ne ovat psyykkinen riippuvuus, fyysinen riippuvuus, henkinen riippuvuus ja sosiaalinen riippuvuus. Ihminen voi olla riippuvainen päihteistä kaikissa eri ulottuvuuksissa tai vain osasta niistä.

Tässä selitysmallissa psyykkinen riippuvuus ymmärretään lähinnä käyttöhimona tai pakonomaisena tottumuksena, johon ei välttämättä liity fyysisiä vieroitusoireita (Holmberg 2010, 40). Psykkisen riippuvuuden kehittymiseen saattavat vaikuttaa ihmisen sisäiset voimavarat, kuten esimerkiksi toimintaamme säätelevät tunteet ja tahto (Nokela 2020, 42). Nokela (2020, 13) kertoo, että tunteiden tarkoitus on suojella meitä. Kun ihminen esimerkiksi kohtaa vaaratilanteen, aiheuttaa tämä pelkoa, joka saa aistit herkistymään. Kaunis musiikki tai hyvä elokuva voi herättää meissä myös tunteita. Nämä ärsykkeiden herättämät tunteet tulisi käsitellä järjellä ennen toimintaa. Pienille lapsille ärsykkeet aiheuttavat usein voimakkaita haluamisen tunteita. Pienet lapset eivät vielä osaa erottaa tunnetta ja järkeä toisistaan, tämän takia he reagoivat ärsykkeeseen usein suoralla toiminnalla.

Nokelan (2020, 59) mukaan riippuvuuteen voi myös liittyä toimintamalli, jossa tunteiden ja tarpeiden käsittelyn sijaan, ihminen on opetellut pakenemaan niitä. Tämä toiminta voidaan rinnastaa myös siihen, miten lapsi reagoi ärsykkeisiin. Korhosen (2018,30–31) mukaan riippuvainen ihminen voi myös olla monien eri tahojen sekä sisäisten ja ulkoisten paineiden alistama. Sairauden edetessä pakottava tarve käyttää päihteitä voi lopulta ohittaa kaiken muun elämässä. Päihderiippuvaisen tahto ei ole tässä vaiheessa hänen omassa vallassaan. Tämän riippuvuussairauden luonteen takia päihdeongelmaan tulisi tarttua, vaikka päihderiippuvainen ei itse olisi vielä halukas lopettamaan päihteiden käyttöä.

Päihderiippuvuuden ja sen seurausten kieltäminen on yksi keskeisistä riippuvuuden psyykkisistä oireista. Tavallisimpia psyykkisiä vieroitusoireita ovat, ahdistuneisuus, hermostuneisuus, unettomuus, masentuneisuus, harhat ja pelkotilat. Päihderiippuvainen voi kokea itsensä uhriksi ja elämän kontrollin menetys voi tuottaa voimakkaita syyllisyyden ja häpeän tuntemuksia. (Suomen Päihderiippuvaiset ry 2019, 7.)

Holmbergin (2010, 40) mukaan fyysisessä riippuvuudessa päihteitä käyttävän elimistö tottuu käytettävään aineeseen. Tämä tottuminen ilmenee esimerkiksi aivojen välittäjäaineiden ja aivotoiminnan muutoksina. Päihteeseen tottuneen sietokyky eli toleranssi päihteeseen kasvaa. Päihteeseen tottuminen ilmenee myös fyysisinä vieroitusoireina, jotka poistuvat päihteiden käytön alkaessa uudelleen. Fyysinen riippuvuus voidaan siis nähdä elimistön biologisena sopeutumisenä, jossa elimistön tasapainotila vaatii päihteiden jatkuvaa käyttöä. Kiihanmaan (2012, 30) mukaan fyysisten vieroitusoireiden lisäksi päihteiden vieroitusoireet koostuvat myös psyykkisistä oireista, kuten negatiivisista tuntemuksista.

Holmberg (2010, 40) kertoo sosiaalisen riippuvuuden merkitsevän riippuvuutta päihteiden käyttöä vahvistaviin sosiaalisiin suhteisiin. Usein päihteitä käyttävä henkilö kuuluu ihmisryhmään, jonka jäseniä päihteiden käyttö yhdistää. Päihteitä käyttävän henkilön sosiaalinen piiri saattaa päihteiden käytön myötä kaventua tai muuttua niin, että sosiaalinen ympäristö koostuu päihteiden käyttöä sallivasta ympäristöstä ja ihmisistä. Koski-Jänneksen (2009) mukaan riippuvuuden syntymiseen ja kehittymiseen vaikuttaa osaltaan myös yhteiskunta, sillä yksinäisyys, vieraantuminen ja tulevaisuuden näkemysten supistuminen altistavat osaltaan

riippuvuuskäyttäytymiselle. Mitkään sosiaaliset tekijät eivät kuitenkaan johda automaattisesti riippuvuuteen, sillä riippuvuus vaatii kehittyäkseen aina yksilön toistuvaa turvautumista kyseiseen aineeseen tai toimintaan.

Elämän tarkoituksen ja yhteyden etsiminen ympäröivään maailmaan on osa luontaista ihmisyyttä. Hengellisyydellä tarkoitetaan tässä asiayhteydessä ihmisen luonnollista halua kokea elämä merkitykselliseksi ja tasapainoiseksi. Hengellisyys koostuu merkityksistä ja arvoista, joiden mukaan pyrimme elämään. Oikeaa hengellisyyttä voidaan pitää voimavarana ja olennaisena osana hyvinvointiamme. Riippuvuuden henkinen ulottuvuus voi koskettaa ajatusmaailmaa, elämänkatsomusta tai ilmapiiriä, joka liittyy päihteiden käyttämiseen. Toisaalta riippuvuus voidaan nähdä myös niin, että päihderiippuvainen voi päihdekäytön seurauksena menettää yhteyden itseensä, ympäröivään maailmaan ja muihin ihmisiin. Tämä yhteyden menettäminen voi näkyä käytöksen muuttumisena oman arvomaailman vastaiseksi. (Suomen Päihderiippuvaiset ry 2019, 9.)

Riippuvuutta voidaan tarkastella myös riippuvuuden ja riippumattomuuden näkökulmista. Riippuvuus ja riippumattomuus eivät itsessään ole negatiivisia tai positiivisia asioita. Riippuvuus on ihmiselle osittain luonnollinen ja välttämätön olotila. Ihminen on esimerkiksi heti synnyttyään riippuvainen ravinnosta ja toisten ihmisten hoivasta ja läsnäolosta. Päihteisiin tai esimerkiksi pelaamiseen ihminen ei kuitenkaan ole automaattisesti riippuvainen. Tämän näkökulman mukaan ihmisen perintötekijät ja lapsuuden ja nuoruuden oppimiskokemukset voivat vaikuttaa paljon siihen, miten riippuvuus ja riippumattomuus elämässämme ilmenevät. (Holmberg 2010, 37.)

Riippumattomuus ja riippuvuus voidaan jakaa myönteisen ja kielteisen ilmene-mismuodon mukaisesti myönteiseen riippumattomuuteen, kielteiseen riippumattomuuteen, myönteiseen riippuvuuteen ja kielteiseen riippuvuuteen. Tässä ajatusmallissa myönteinen riippumattomuus nähdään yksilön aloitteellisuutena omien tarpeiden tyydyttämisessä. Myönteisenä riippumattomuutena voidaan pitää kykyä toimia ja olla yksin sekä arvioida yllättäviäkin elämäntilanteita. Myönteisesti riippumaton ihminen kykenee myös hakemaan apua eikä tulkitse avun tarvetta uhaksi omalle itsetunnolle. Kielteinen riippumattomuus kehittyy jo varhaislapsuudessa, jos lapsi turhautuu jatkuvasti yrittäessään ilmaista myönteistä

riippuvuuttaan. Tämä voi aiheuttaa hankaluuksia vuorovaikutuksessa sillä turhautumisen myötä lapsesta voi tulla haluton ilmaisemaan omia tarpeitaan. Kielteisesti riippumaton ihminen saattaa kieltäytyä ja eristäytyä tukea antavista ihmissuhteista. Myös avun ja tuen hakeminen voi olla vaikeaa sillä avuttomuuden myöntäminen muille voi olla vaikeaa tai mahdotonta. (Holmberg 2010, 37.)

Myönteinen riippuvuus alkaa kehittymään ihmisen varhaisimmassa kehitysvaiheessa ja se edeltää riippumattomuutta. Myönteisen riippuvuuden tunne syntyy, kun voimme luottaa toisiin ihmisiin. Varhaislapsuudessa kehittyvä sisäisen turvallisuuden ja luottamuksen tunne voi myös heijastua myöhempisiin elämänvaiheisiin, sillä myönteisesti riippuvainen ihminen kykenee tasavertaisiin ja vastavuoroiisiin ihmissuhteisiin. Näissä ihmissuhteissa saamme tarvittaessa apua, tukea ja tyydytyksen kokemuksia. Myönteisesti riippuvainen ihminen kykenee myös sietämään ihmissuhteisiin liittyvää vaihtelua ilman ahdistuksen ja uhan tuntemuksia. (Holmberg 2010, 37–38.)

Kielteisesti riippuvainen ihminen turvautuu liikaa muihin ihmisiin tai turvaa tuottaviin asioihin. Tämä näkyy vaikeutena tehdä itsenäisiä päätöksiä. Kielteisesti riippuvaiselle itsestä huolehtiminen voi olla vaikeaa. Ihminen saattaa myös kiintyä liikaa riippuvuuden kohteeseen. Kielteisesti riippuvainen ihminen saattaa myös pyrkiä jatkuvaan yhteyteen riippuvuuden kohteen kanssa. Kielteisesti riippuvaisen on vaikea lopettaa riippuvuuskäyttämistään ja riippuvuus aiheuttaa usein selviä haittoja ihmisen kehitykselle. Kielteinen riippuvuus voi muodostua lähes mihin tahansa toimintoon tai asiaan. Esimerkkejä kielteisistä riippuvuuksista ovat ihmissuhteet, syöminen, työ, pelaaminen, ostaminen, liikunta, seksuaalinen toiminta, verkkokäyttäytyminen tai päihteiden käyttö. (Holmberg 2010, 37–38.)

Lääketiede pyrkii selittämään päihdekäyttämistä ja siihen liittyviä ongelmia useiden eri luokitusten ja oletusten avulla (Matela & Väyrynen 2008, 229). Holmbergin (2010, 43) mukaan yksi lääketieteellisistä selitysmalleista perustuu neurokemialliseen malliin. Tämän selitysmallin mukaan keskushermoston mielihyvän palautejärjestelmällä on merkittävä rooli päihderiippuvuudessa. Tämän teorian perusteella matala dopamiinitaso aivoissa selittää esimerkiksi elämystä ja tämä näyttäisi korreloivan erilaisten riippuvuuksien kanssa. Myös

muilla välittäjäaineilla uskotaan olevan osuutta riippuvuuden syntymisessä ja säilymisessä.

Päihderiippuvuutta on selitetty myös yksilön neurobiologisten ominaisuuksien avulla. Tämän selitysmallin mukaan päihderiippuvuuden perintötekijät tulevat näkyviksi siinä vaiheessa, kun päihteiden käytöstä on jäänyt muistijälkiä keskushermostoon. Perintötekijöiden uskotaan liittyvän vahvasti päihteiden hermostollisiin vaikutuksiin ja keskushermoston mielihyvän palautejärjestelmän toimintaan. Tämän takia myös addiktiivinen käyttäytyminen, kuten elämyshakuisuus näyttäisi olevan periytyvää. Perintö- ja ympäristötekijät näyttäisivätkin vaikuttavan yhdessä merkittävästi päihteidenkäytön aloittamiseen ja riippuvuuden kehittymiseen. (Kiianmaa 2012, 32–33.)

2.3 Päihteiden käytön vaiheet nuorilla

Tarkastelen seuraavassa nuorten päihteiden käytön vaiheita sen mukaisesti, miten ne opinnäytteeni kohteena olevassa yksikössä jäsennetään. Tämä malli kuvaa päihteidenkäytön eri vaiheita nuorilla, eikä se ei varsinaisesti selitä nuorten päihteiden käyttöä tai sen syitä. Kyseessä ei ole siis varsinaisesti mikään teoria vaan malli, jonka toimivuus on havaittu käytännön työssä. On huomattava, että näkökulma tässä yksikössä rajautuu asiakkaina oleviin nuoriin.

On hyvä huomata, että tässä mallissa käytetyt termit poikkeavat THL:n ja EMCDDA:n määritelmistä. Käytän termejä tässä esittelemäni mallin tarkoittamassa merkityksessä.

Tämän jäsennostavan mukaan käyttövaiheet voi jäsentää neljään, toisiaan seuraavaan vaiheeseen. Kokeiluvaiheeseen, säännölliseen käyttöön, väärinkäyttöön ja riippuvuuteen. Vaikka nämä vaiheet ovat selvästi erottuvia, ei ole helppo tunnistaa tiettyä hetkeä tai tapahtumaa, joka voi saada nuoren siirtymään vaiheesta toiseen. Huumehoidon asiantuntijat puhuvat ”sumeasta viivasta”, jolla tässä asiayhteydessä tarkoitetaan sumeaa etenemistä vaiheesta toiseen. Päihteiden käytön jatkuessa nuori ylittää tuon viivan niin, että nuori tai hänen vanhempansa voivat ajatella kaiken pysyneen ennallaan. Päihteiden käyttö on voinut kuitenkin

muuttua hälyttäväksi. Käytön eteneminen ja siitä johtuvien ongelmien paheneminen jää tällöin huomaamatta. (Rogers & Goldstein 2002, 39–40.) Seuraavassa selostan kutakin vaihetta tarkemmin.

Murrosiässä uteliaisuus itseä ja elämää kohtaan lisääntyy, samoin kuin uusien asioiden kokeilu ja testaaminen. Huumekokeiluja voidaankin pitää tämän päivän versiona kokeilun halusta ja uusien asioiden testaamisesta. Nuoret kokeilevat päihteitä tavallisesti suunnittelematta, vaikka kavereiden houkuttelemisella on usein osuutta asiaan. Nuorten kertomukset huumekokeiluista saattavat olla liioiteltuja ja nuoret saattavat olla pettyneitä huumekokeiluihin, kun ovat odottaneet kokemukseltaan liikaa. Tämä voi johtaa siihen, että kokeilu ei toistu tai että ensimmäisen laimean huumekokemuksen jälkeiseltä kokeilukerralta odotetaan enemmän. (Wikström 2009.)

Kokeiluvaiheessa nuorilla on matala toleranssi päihteisiin. Toisin sanoen nuoret kokevat päihteiden vaikutuksen jo pienestäkin määrästä päihteitä. Kokeilulle onkin tunnusomaista pienten päihdemäärien harvakseltaan tapahtuva käyttö. Huumekokeilu ei johda välttämättä riippuvuuteen. Vain pieni osa huumeita kokeileista tai satunnaiskäyttäjistä etenee tapa-, ongelma- tai riippuvuuskäyttäjiksi. (Wikström 2009.)

Jos nuoren päihdekokeilut ovat onnistuneita, saattavat ne kannustaa jatkamaan päihteiden käyttöä. Tässä vaiheessa saattaa tapahtua ilmiö, jota alan ammattilaiset kutsuvat nimellä ”päihteeseen rakastuminen”. Säännöllisen käytön vaiheessa päihteiden käyttö muuttuu usein toistuvaksi. Käytön lisääntymisen myötä kasvaa usein myös ylpeys päihteiden käyttöä kohtaan. Nuoret ajattelevat myös usein, että kaikki muutkin käyttävät. (Rogers & Goldstein 2002, 44.)

Nuorten päihteidenkäytöllä on tässä vaiheessa vain vähän epätoivottavia seuraamuksia. Vanhemmat saattavat tietää nuorten päihteidenkäytöstä ja nuoret saattavat kotona valehdella käyttämisestä ja sen laajuudesta. Nuoren vanhemmat yleensä huolestuvat saatuaan tiedon nuoren päihteiden käytöstä. (Rogers & Goldstein 2002, 44.)

Nuoren edetessä väärinkäytön vaiheeseen päihteet tulevat etusijalle. Pitkään jatkunut päihteiden käyttö vaikuttaa merkittävästi myös nuoren sosiaaliseen elämään. Päihtymystilassa olemisesta tulee normaalia ja nuori voi eristäytyä niistä ystävistä, jotka eivät käytä päihteitä. Nuori saattaa alkaa käyttämään päihteitä enemmän myös yksin. (Rogers & Goldstein 2002, 45.)

Nuori saattaa tehdä vähentämis- tai lopettamislupauksia itselleen tai muille. Omaan tilanteeseen herääminen saattaa johtaa masennukseen tai itsemurha-ajatuksiin. Käyttökertojen määrä viikossa saattaa lisääntyä ja samalla huumeisiin tarvittavan rahan määrä saattaa kasvaa. Nuoret saattavat tässä vaiheessa salata rahan käyttöönsä vanhemmilta. Mahdollistaakseen päihteiden käytön, nuoret voivat alkaa myymään tai välittämään huumeita. Kotoa ja ystäviltä saatetaan myös näpistää rahaa. (Rogers & Goldstein 2002, 45.)

Käytön lisääntyessä toleranssi päihteeseen kasvaa ja nuori tarvitsee yhä enemmän päihdettä saavuttaakseen halutun vaikutuksen. Tässä vaiheessa käytön epätoivottavia vaikutuksia on vaikeampi jättää huomiotta. Seuraukset voivat olla yhtä vakavia kuin päihteitä väärinkäyttävillä aikuisilla. Nuori voi syyllistyä rikoksiin ja koulunkäynti saattaa loppua jopa kokonaan. (Rogers & Goldstein 2002, 46.)

Riippuvuuden myötä, nuoren fyysinen ja psyykkinen kunto yleensä laskee. Nuoren paino saattaa myös pudota ja nuori voi sairastella enemmän. Muisti voi pätkiä ja esimerkiksi henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen saattaa kärsiä. Usein syyllisyyden tunteet lisääntyvät ja itsetunto saattaa myös olla huono. Nuori saattaa jopa vihata itseään, omien vaikeuksien ja käyttäytymismallien takia. (Rogers & Goldstein 2002, 46.)

Päihderiippuvuuden pakonomaisina oireina pidetään päihteen sietokyvyn kasvua. Käytön lopettamiseen liittyviä vieroitusoireita tai sitä, että päihteiden käyttäjä välttää päihteidenkäytön lopettamista vieroitusoireiden pelossa. Päihteiden käytön sääntely saattaa vähentyä. Riippuvuuden tunnusmerkkinä voidaan myös pitää jatkuvaa halua lopettaa käyttö tai taustalla voi olla epäonnistuneita lopettamisyrityksiä. Elämä voi myös nivoutua päihteiden käytön ympärille ja ihminen saattaa jatkaa päihteiden käyttöä sen monista haitoista huolimatta. (Matela & Väyrynen 2008, 229.)

2.4 Toipumisorientaatio

Kuntoutusta on jollakin tapaa ollut yhtä kauan kuin sairaita, vammaisia tai yhteisöstä syrjään joutuneita ihmisiä on autettu pääsemään mukaan yhteiskuntaan. Varhaisimpina kuntoutusmuotoina Suomessa voidaan esimerkiksi pitää aistivammaisille lapsille ja nuorille toteutettua erityisopetusta, tuberkuloosiparantoloita ja sotainvalidien kuntoutusta. Käsitteenä kuntoutus tuli Suomessa käyttöön 1940-luvun lopulla. Aluksi kuntoutumisesta käytettiin käsitettä kuntouttaminen, joka on ajan kuluessa muuttunut kuntoutumiseksi ja kuntoutukseksi. Syynä tähän käsitteiden muutokseen on ollut ajatus siitä, että kuntoutuja on itse keskeisessä roolissa kuntoutumisessaan. (Puumalainen 2008, 16–17.)

Päihdeongelmista toipumisesta alettiin puhumaan 1930-luvulla Yhdysvalloissa, kun Nimettömien Alkoholistien (AA) yhteisö syntyi. Yhteisön perustajajäsenet huomasivat, että juomisesta ja sen haitoista keskustelu sekä yhdessä toimiminen auttoi alkoholisteja pysymään raittiina. AA-ryhmien toiminta perustuu kahden-toista askeleen toipumisojelman. (Nimettömät Alkoholistit n.d.)

Laitilan (2019) mukaan Nimettömien Alkoholistien toimintaan liittyvien teemojen kuten oma-avun ja voimaantumisen voidaan katsoa liittyvän läheisesti uuteen toipumisorientaation käsitteeseen, josta alettiin puhumaan laajemmin 1990-luvun alkupuolella. Viime aikoina toipumisorientaation käsitettä on alettu käyttämään terveydenhuollon puolella psykiatrisen hoidon ja kuntoutuksen kontekstissa. Tässä ajattelumallissa on paljon yhteneväisyyttä siihen, miten toipumisprosessi nähdään myös sosiaalipuolella ja lastensuojelun päihdekuntoutuksessa.

Tämän uuden ajatusmallin mukaisilla palveluilla on saatu hyviä tuloksia mm. Britanniassa, Hollannissa, Tanskassa ja Tšekeissä. Toipumisorientaation keskeisiä asioita ovat merkityksellinen elämä, identiteetti, usko ja toivo sekä osallisuus, ihmissuhteet ja valtaistuminen. (Suomen Sosiaalipsykiatristen yhteisöjen keskusliitto. n.d.)

Uuteen ajattelumalliin liittyy ajatus siitä, että ihmistä ei voi motivoida ulkoapäin painostamalla. Motivaatio toipumiseen voi löytyä, kun se syntyy kuntoutujan omista tavoitteista ja mielenkiinnonkohteista. Toiveikkuus omiin voimavaroihin ja

mahdollisuuksiin voimistuu, kun kuntoutuja huomaa itse pystyvänsä ja onnistuvansa. (Honkala 2017.)

Toipumisorientaatiossa toipuminen nähdään kuntoutujan omana kokemuksena siitä, että päihderiippuvuudesta huolimatta elämä voi olla mielekäästä, toiveikasta tai merkityksellistä. Oman elämäntarina tulisi nähdä kasvualustana ja kehityskulkuna, johon liittyvät kärsimykset voivat johtaa hyviin asioihin tulevaisuudessa. Tulevaisuus näyttäytyy valoisana, kun siihen liittyy osallisuus, eli mahdollisuus olla mukana vaikuttamassa omiin asioihin. Onnistumisen kokemukset ja unelmat luovat pohjan, jolle voi rakentaa hyvän elämän, vaikka riippuvuus seuraisikin taustalla. (Honkala 2017.)

Kuntoutuksessa painotus on mentorointityyppisessä ajattelussa, jossa uusia tavoitteita pyritään löytämään monipuolisia ja vaihtelevia lähestymistapoja käyttäen. Käskyttäminen ei kuulu tähän toimintamalliin, eikä ammattilaisen rooleja korosteta. Kuntoutuksessa pyrkimyksenä on lisätä asiakkaan tiedollisia resursseja niin, että hän voi itse ymmärtää sairautensa liittyvien hoitomuotojen hyödyllisyyden ja tärkeyden. Näin asiakas voi sitoutua entistä paremmin kuntoutukseen. (Honkala 2017.)

Toipumisorientaatio edellyttää ihmisen kokonaisvaltaista kohtaamista. Kohtaamisessa tulisi käsitellä myös tunteita, asenteita ja arvoja. Tiedollisten resurssien lisääminen tulisi tapahtua niin, että tieto annetaan sellaisella tavalla ja sellaisessa muodossa, että se on omaksuttavissa ja ymmärrettävissä. (THL 2015, 135).

3 NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA LAINSÄÄDÄNTÖ

3.1 Huumausaine- ja rikoslaki

Päihteiden käyttöön puuttumisesta säädetään yleisesti huumausaine- ja rikoslaisissa. Huumausainelaisissa (30.5.2008/373 1§) kuvaillaan lain tarkoitus seuraavasti.

Tämän lain tavoitteena on huumausaineiden laittoman Suomeen tuonnin, Suomesta viennin, valmistuksen, levittämisen ja käytön ehkäiseminen sekä muiden huumaantumistarkoituksessa käytettävien aineiden aiheuttamien terveysriskien vähentäminen.

Yleiskielessä huumausaineilla voidaan tarkoittaa laittomia päihteitä, mutta oikeudellisesti tämä ei ole yhtä yksinkertaista. Kysymys on sopimuksen varaisesta asiasta, josta eri tahojen välillä on ollut erimielisyyttä. Huumausainelakiin on tehty tätä tarkoitusta varten määritelmä, jonka mukaan kyse on kansainvälisistä sopimuksista ja menettelyistä tai erikseen huumausaineeksi listatuista aineista. (Kainulainen 2016.)

Yhdistyneet kansakunnat (YK) ovat tehneet eri vuosikymmeninä sopimuksia, joissa huumausaineiksi määriteltujen aineiden määrä on vähitellen kasvanut. Yhdistyneiden kansakuntien lisäksi huumausaineen luokittelusta voidaan päättää myös EU:n sisäisesti. Suomi voi näin myös kansallisesti päättää asioista ja luokitella päihteinä käytettäviä aineita huumausaineiksi. Tällä toiminnalla on pyritty YK:ta nopeampaan menettelyyn, jolla voitaisiin kieltää uudet muuntohuumeet koko EU:n alueella. (Kainulainen 2016.)

Huumausainelaisissa (30.5.2008/373) määrätään myös huumausaineiden yleiskiellosta.

Lain mukaan huumausaineen tuotanto, valmistus, tuonti Suomen alueelle, vienti Suomen alueelta, kuljetus, kauttakuljetus, jakelu, kauppa, käsittely, hallussapito ja käyttö on kielletty. Kiellosta voidaan poiketa lääkinnällisissä, tutkimuksellisissa ja valvonnallisissa sekä

teollisen käytön tarkoituksissa siten kuin niistä erikseen tässä laissa tai muualla laissa säädetään.

Huumausainerikoksista ihmiset tulevat yleensä tuomituiksi rikoslain nojalla (Kainulainen 2016). Rikoslaisissa (19.12.1889/39) huumausainerikoksiksi on määritelty, törkeä huumausainerikos, huumausaineen käyttörikos, huumausainerikoksen valmistelu, huumausainerikoksen edistäminen ja törkeä huumausainerikoksen edistäminen. Rangaistukset näistä rikoksista vaihtelevat sakkorangaistuksista 10 vuoden vankeusrangaistukseen. Huumausaineen käyttörikokseen syylistynyt henkilö voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Huumausaineen käyttörikoksen määritelmä täyttyy kun, henkilö pitää hallussaan omaa käyttöä varten tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta.

Kainulaisen (2012) mukaan huumausaineen käyttörikoksesta seuraa tavallisesti lievä sakkorangaistus. Poliisi voi tehdä myös päätöksen syyttämättä jättämisestä, nämä syyttämättä jättämiset muodostuvat pääosin alaikäisten käyttörikoksista. Valtakunnansyyttäjän (2018) ohjeistuksen mukaan huumeiden käytöstä ensimmäistä kertaa kiinni jääneille 15–18 vuotiaalle tulisi järjestää puhuttelutilaisuus, jonne nuoren lisäksi kutsutaan nuoren huoltajat, sosiaaliviranomaisen edustaja ja poliisi. Puhuttelutilaisuudessa nuoren kanssa tulisi keskustella huumeiden käyttämisen rangaistavuudesta ja moitittavuudesta, nuoren elämäntilanteesta ja siitä millaisia jatkotoimenpiteitä nuoren asiassa tarvitaan. Tilaisuuden jälkeen syyttäjä voi tehdä päätöksen syyttämättä jättämisestä.

Valtakunnansyyttäjä (2018) on antanut ohjeistuksen huumausaineen käyttörikoksen osalta myös niissä tapauksissa, joissa huumausaineen käyttö koskee aikuista henkilöä. Uuden ohjeistuksen mukaan syyte voidaan jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikosta voidaan pitää vähäisenä huumausaineen määrän, laadun ja käyttötilanteen sekä olosuhteet huomioon ottaen vähäisenä. Syyte voidaan myös jättää nostamatta, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Tämä ohjeistus tuli käyttöön tammi-kuussa 2019.

3.2 Nuorten päihteidenkäyttö ja lastensuojelulaki

Lapsen huoltajat ja vanhemmat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta. Tähän tehtävään heillä on kuitenkin oikeus saada apua myös yhteiskunnalta. Yhteiskunnan ensisijaisena tavoitteena on tukea apua tarvitsevia perheitä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tällä varhaisella tuella pyritään tukemaan huoltajia ja vanhempia niin, että he selviytyisivät kasvatustehtävästä itse. (Lastensuojelu.info 2016a.)

On myös tilanteita, joissa huoltajat eivät syystä tai toisesta pysty huolehtimaan lapsensa hyvinvoinnista. Tällöin yhteiskunnalla on velvollisuus puuttua tilanteeseen. Aina apu ei ole vapaaehtoista, sillä lastensuojelulaki velvoittaa lastensuojeluviranomaisia toimimaan, jos lapsen etu sitä vaati. Suomessa kaikki lastensuojelun toimet on määritelty lastensuojelulakiin. (Lastensuojelu.info 2016a.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417 27§) mukaan lastensuojelunasiakkuus aloitetaan, jos lapsen kasvuolosuhteet tai lapsen oma toiminta vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Kaikissa lastensuojelun palveluissa pyritään aina siihen, että voitaisiin toimia yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Joskus pitää kuitenkin toimia toisin, jos lapsi ei esimerkiksi vapaaehtoisesti sitoudu päihdeongelmansa hoitoon, voidaan hänet määrätä hoitoon lastensuojelun pakkotoimin. Jos lapsen ongelmaan liittyy selkeästi mielenterveyden häiriö, voidaan lapsi määrätä tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä lastensuojelulain mukaisiin avohuollon tukitoimiin viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta vastaavien henkilöiden kasvatumahdollisuuksia ja -kykyä sekä tukea ja edistää lapsen myönteistä kehitystä. Avohuollon tukitoimia pyritään toteuttamaan lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa yhdessä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 34§.)

Avohuollon tukitoimien tavoitteena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskäytäntöjä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimien sijoitukset perustuvat aina vapaaehtoisuuteen ja ne voidaan tehdä tarvittaessa myös kiireellisinä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 37b.)

Avohuollon sijoituksesta päätettäessä on sijoitusajalle määritettävä tavoitteet. Myös sijoituksen kestosta tehdään arvio heti sijoituspäätöstä tehdessä. Sijoituksen jatkamisen edellytykset ja sen vaihtoehdot on arvioitava viimeistään kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta. Sijoitusta jatkettaessa, arviointi on tehtävä kolmen kuukauden välein. Arviointia tehdessä on selvitettävä myös mahdollinen huostaanoton tarve. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 4§.)

Jos lapsen huolenpidossa on puutteita tai muut kasvuolosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä, on lapsi otettava huostaan. Huostaanoton perusteet täyttyvät myös silloin, jos lapsi itse omalla toiminnallaan vaarantaa omaa kehitystään tai terveyttään. Huostaanotosta ja sijaishuoltopaikan järjestämisestä vastaa sosiaalihuollosta vastaava toimielin. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 40§.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417 40§) mukaan huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimien on katsottu olevan sopimattomia tai ne on osoittautuneet riittämättömiksi. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi sijaishuollon tarve tulee olla arvion mukaan lapsen edun mukaista. Päätöksen lapsen sijoittamisesta tekee lapsen asioista vastaava- tai päivystävä sosiaalityöntekijä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 13§).

Jos lapsi on edellä mainittujen seikkojen takia välittömässä vaarassa, voidaan lapsen tarvitsema hoito ja huolto järjestää kiireellisenä sijoituksena. Kiireellisesti järjestetty sijaishuolto voi kestää korkeintaan 30 päivää, jos tämä aika ei riitä lapsen huostaanoton tarpeen selvittämiseen tai riittävien tukitoimien kartoittamiseen voi lapsen hoidosta vastaava viranhaltija tehdä päätöksen lapsen kiireellisen sijoituksen jatkamisesta enintään 30 päivällä. Jatkopäätöksen tulee olla lapsen edun mukainen ja se on mahdollinen vain silloin kun tarvittavista lastensuojelu-

toimenpiteistä ei ole mahdollista päättää ilman lisäselvityksiä, joita ei ole mahdollista saada 30 päivässä kiireellisen sijoituksen alkamisesta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 38a§.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417 43§) mukaan lapsen huoltajan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen vastustaessa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, päätöksen asiasta tekee hallinto-oikeus.

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelma tehdään mahdollisuuksien mukaan yhdessä lapsen, vanhemman, huoltajan tai muuten lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavan, muun laillisen edustajan tai lapselle läheisen tahon kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan lapsen ja hänen perheen tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet ja ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, sekä arvio ajasta joka tavoitteiden toteutumiseksi tarvitaan. Asiakassuunnitelma päivitetään tarvittaessa, ainakin joka vuosi. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 30§.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijä arvioi huostassa pidon ja sijaishuollon jatkamisen tarvetta asiakassuunnitelman tarkastamisen yhteydessä. Huostaanotto päättyy viimeistään, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Huostaanotto on voimassa toistaiseksi, niin kauan kun sijaishuollon ja huostassa pidon tarve on olemassa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 47§.)

Huostaanotto on aina perusteltava kirjallisesti ja perusteluista on käytävä ilmi se, miten lapsen turvallisuus on vaarantunut. Perusteluista on myös käytävä ilmi ne tavat, joilla lasta on aikaisemmin yritetty auttaa ja se miksi nämä keinot eivät ole olleet riittäviä. Asiakirjasta on myös käytävä ilmi se, miten huostaanotto auttaa lasta ja miksi se on lapselle kotiin jäämistä parempi vaihtoehto. Vanhemmilla ja lapsilla on oikeus tutustua asiakirjoihin ja heille on myös järjestettävä tapaaminen, jossa heille selvitetään huostaanoton perusteet. (Lastensuojelu.info 2016b.)

Hyvään hoitoon ja kasvatukseen kuuluu olennaisena osana se, että kasvatus ja hoitotyö on lapsilähtöistä ja lapsen yksilölliset tarpeet huomioon ottavaa. Sijaishuollossa lapselle tulee tarjota hänen etunsa mukainen kasvuympäristö. (THL 2019a.)

4 NUORTEN YHTEISÖKUNTOUTUS

4.1 Yhteisökuntoutuksen historiaa

Yhteisökuntoutus syntyi toisen maailmansodan loppuvaiheiden aikana Englannissa. Ensimmäisenä kuntoutusmallia alettiin toteuttamaan psykiatrisen laitoshoidon piirissä. Erityisesti huumeiden käyttäjien hoitoon ja kuntoutukseen tarkoitettuja terapeutteja yhteisöjä syntyi myöhemmin Yhdysvalloissa omana itsenäisenä prosessina. (Ylitalo & Niemelä 2012, 132-133.) Avaan opinnäytetyössäni tätä prosessia tarkemmin.

Ylitalo ja Niemelä (2012, 133) kertovat, että Synon-liike syntyi Charles Dederichin perustamana Californiassa vuonna 1958. Synon-yhteisö keskittyi pääasiassa huumeriippuvaisten kuntouttamiseen. Kuntoutuksen toiminnalliseen rakentamiseen sisältyi yhteisön arkeen liittyvät yhteisön jäsenten päivittäiset työtehtävät, säännölliset terapiaistunnot sekä vaihtelevista teemoista koostuvat ryhmäkeskustelut.

Murto (1997, 10) kertoo tarkemmin siitä, miten Synonin mallia alettiin sovelta-
maan 1960-luvun alussa Nevadan osavaltion vankilassa. Ryhmät olivat alun perin suunniteltu huumeita käyttäville, pian niihin kuitenkin osallistui enemmän muita, kun huumeita käyttäviä vankeja. Verrattuna päihteitä käyttäviin vankeihin vangit, jotka eivät käyttäneet päihteitä tuntuivat hyötyvän ryhmistä vähintäänkin yhtä paljon. Ylitalon ja Niemelän (2012, 133) mukaan Dederich oli itsekin toipuva alkoholisti, joka oli saanut apua päihdeongelmaan AA-liikkeen vertaistukeen perustuvasta toiminnasta. Liikkeen tavoitteeksi ei kuitenkaan riittänyt pelkästään AA-liikkeen tavoittelema päihteettömyys ja sen ylläpitäminen sillä Dederichin lopullisena tavoitteena oli oman utopiyhteiskunnan perustaminen.

Synon-liikkeen pohjalta syntyi myöhemmin Daytop Village, jonka perustivat entiset synonilaiset vuonna 1963 (Ylitalo & Niemelä 2012, 133). Murron (1997, 10) mukaan Synon-liikkeestä poiketen osassa Daytopin toimintamallia toteuttavissa yhteisöissä on jäseninä huumeidenkäyttäjien lisäksi alkoholisteja. Ylitalo ja Niemelä (2012, 133) kertovat, että kaikkien riippuvuuksien kanssa työskentelevien

yhteisökuntoutuksen malliin nojaavien yhteisöjen voidaan ajatella perustavan toimintansa samoihin peruseriaatteisiin, jotka ovat peräisin Daytopin mallista. Nykyään Daytopin-mallin mukaisesti toimivia yhteisöjä onkin kymmenissä eri maissa.

Murron (2013, 10) mukaan, Suomeen ensimmäiset yhteisöä hyödyntävät kuntoutusmallit levisivät 1960-luvulla psykiatriaan ja 1970-luvulla laitospäihdekuntoutukseen, kehitysvamma- ja päihdekuntoutukseen sekä joihinkin kouluihin. Ylitalon ja Niemelän (2012, 133) mukaan päihdekuntoutukseen erikoistuneita yhteisöjä on maassamme toiminut 1980-luvulta lähtien. Yhteisöajatteluun nojaavaa kuntoutusmallia on Suomessa toteutettu jo pitkään myös vankiloissa. Uusimpina yhteisöhoidon sovelluksina toimii Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämät huumevieroitus- ja korvaushoito-ohjelmat.

4.2 Yhteisökuntoutus käsitteenä

Yhteisöllisen kuntoutuksen tai yhteisökuntoutuksen malleja on useammanlaisia. Tässä opinnäytetyössä tarkastelen sen mallin historiaa, lähtökohtia ja periaatteita, joita noudatetaan soveltuvin osin siinä yhteisössä, jota opinnäytetyöni koskee.

Yhteisökuntoutuksessa huumeiden käyttäminen nähdään oireena, joka johtuu elämän muista ongelmista. Tässä näkökulmassa käytetty aine tai sen käyttötapa ei ole merkityksellisiä. Kuntoutuksen kannalta olennaisempia asioita ovat sen sijaan käyttäytyminen, arvot, asenteet ja elämäntapa. Tässä kokonaisvaltaisessa lähestymistavassa kuntoutuksen tavoitteina ovat elämäntyylin ja identiteetin kokonaisvaltainen muutos päihdeettömään ja rikoksettomaan elämäntapaan. (Ylitalo & Niemelä 2012, 135.)

Yhteisökuntoutuksessa huumeongelma nähdään varsin laaja-alaisena, ihmisen koko persoonaan ilmenevänä häiriönä, joka vaikuttaa yksilön toimintaan. Tämän takia huumeongelma voi ilmetä esimerkiksi mielialahäiriönä, epärealistisena tai hajanaisena ajatteluna, arvomaailman sekavuutena tai sen puuttumisena, kogni-

tioiden ja käyttäytymisen häiriöinä tai antisosiaalisuutena. Näiden lisäksi huumeongelma voidaan käsittää myös henkisenä ja moraalisenä konkurssina. Huumeiden säännölliseen käyttöön yhteisöajatuksen mallissa liitetään vahvasti myös erilaiset tuhoisat käyttäytymisen muodot, kuten seksuaalinen riskikäyttäytyminen, perheväkivalta, rikollisuus, itsemurhayritykset ja onnettomuusalttius. (Ylitalo & Niemelä 2012, 135.)

Yhteisökuntoutuksen ensisijainen tavoite on tukea yksilön oppimista, muuttamista ja henkilökohtaista kasvua (Murto 1997, 13). Tähän tavoitteeseen päästään muuttamalla elämäntyyliä. Ylitalon ja Niemelän (2012, 135) mukaan yhteisökuntoutuksessa kuntoutumiseen vaikuttaa ratkaisevasti vertaisryhmä, jonka jäsenten tulee olla sitoutunut auttamaan itseään ja muita. Murto (2013, 17) kertoo, että yhteiset pelisäännöt, vaatiminen ja tuen antaminen ovat yhteisökuntoutuksen keskeistä. Hyvässä yhteisössä nuoret ja henkilökunta toimivat vaatimuksissaan johdonmukaisesti ja yhteisten sopimusten pohjalta. Henkilökunnan tulee huolehtia siitä, että nuoret tietävät mitä heiltä odotetaan. Nuorten tulee myös tietää se mitä yhteisten sopimusten ja sääntöjen laiminlyönneistä seuraa.

Keskeisenä pyrkimyksenä kuntoutuksessa on mahdollisimman tasa-arvoinen toiminta ja se, että vastuu jakautuu yhteisössä mahdollisimman tasapuolisesti (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta. 2008, 234). Yhteisökuntoutuksen mallissa korostuu myös ajatus inhimillisyydestä ja tasa-arvoisuudesta henkilöstön ja asiakaskunnan välillä (Murto 1997, 15).

Häkkisen (2013, 206) mukaan yhteisökuntoutuksen menetelmään kuuluu keskeisenä osana muutosta edistävä ”ACT AS IF” – periaate. Tässä toimintamallissa asiakasta rohkaistaan ja ohjataan toimimaan ikään kuin hän jo olisi vastuuntoinen yhteiskunnan ja yhteisön jäsen. Yhteisökuntoutuksessa tärkeäksi nähdään myös kuntoutujan vastuun kantaminen yhteisön asioista (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta. 2008, 234).

Murto (1997, 249-250) kuvailee yhteisökuntoutuksen peruseriaatteiksi demokraattisuuden, yhteisöllisyyden, sallivuuden, realiteetti konfrontaation, rehellisyyden ja avoimuuden. Demokraattisuus toteutuu yhteisössä, kun jokaisella yhtei-

sön jäsenellä on samat oikeudet ja valta osallistua päätöksen tekoon. Yhteisöllisyys, edellyttää täydellistä avoimuutta ja osallistumista ja sitä, että yhteisön asioista puhutaan ja opitaan yhdessä. Sallivuus edellyttää poikkeavan käytöksen sallimista niin, että häiriökäyttäytymisestä ei rangaista. Näin yhteisössä on mahdollista oppia ymmärtämään yksilön todellisia ongelmia. Realiteetti konfrontaatiolla tarkoitetaan sitä, että yhteisön jäsenille annetaan jatkuvasti palautetta käyttäytymisen vaikutuksista yhteisöön, palautteen tarkoitus on muokata yksilön toimintaa.

Yhteisökuntoutuksessa sosiaalisia tilanteita harjoitellaan yhteisössä. Harjoittelun kautta kuntoutuja voi oppia välttämään tai hallitsemaan ongelmakäyttöön johtavia tilanteita, ongelmia ja tunteita. Harjoittelulla pyritään myös vahvistamaan asiakkaan kykyä hakea ja vastaanottaa sosiaalista tukea. Olennainen osa tätä harjoittelua on viestintä- ja ilmaisutaitojen harjoittelu, sillä moni ongelmakäyttäjä on aloittanut säännöllisen päihteidenkäytön niin nuorena, että nämä taidot voivat olla vajaita tai ne ovat voineet kehittyä huumemaailman alakulttuurin normeihin soveltuviksi. Yhteisössä on tärkeä harjoitella myös päihteestä kieltäytymistä ja etenkin kielteisten tunnetilojen tunnistamista ja hallintaa sekä ongelmanratkaisua. Harjoittelu tapahtuu teoriassa ja käytännön tilanteissa. (Matela & Väyrynen. 2008, 232.)

4.3 Yhteisökuntoutuksen toteuttaminen

Murto (1997, 240) kertoo, että yhteisökuntoutuksen toiminnallinen rakenne koostuu pelkistetyimmillään erilaisista ja eri kokoonpanoissa tapahtuvista kokouksista, työtehtävistä ja terapiaryhmistä. Henkilökunnalla on omia toimintoja, joihin asiakkaat eivät osallistu ja asiakkailta omia toimintoja, joihin henkilökunta ei osallistu. Jos henkilökunnan ja asiakkaiden toiminnalliset rakenteet ovat liian erillään toisistaan, jää yhteistä toimintaa vähän. Tämä voi johtaa henkilökunnan ja asiakkaiden yhteisöjen erilleen kasvamiseen. Hajallaan oleva yhteisö ei kykene kasvatamaan tai kuntouttamaan. Tämän näkemyksen mukaan todellinen kuntoutuminen ja kasvu tapahtuu ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa. Pelkkä hyvinkin laadittu kuntoutusohjelma tai päihteettömyyttä tukeva ympäristö ei siis yksin riitä.

Häkkinen (2013, 206) toteaa, että yhteisökuntoutuksessa asiakkaita tuetaan osallisuuteen omien ja yhteisten asioiden hoitamisen kautta. Yhteisökuntoutuksen asiakkaat voivat esimerkiksi tehdä kaikki kotitaloustyöt- ja huoltotyöt, tällä toiminnalla ei kuitenkaan haeta rahansäästöä vaan kuntoutumista. Murron (1997, 245) mukaan työllä onkin yhteisökuntoutuksessa, kasvatuksellisia, terapeuttisia ja kuntouttavia tehtäviä. Työn kautta asiakkaat oppivat myös sosiaalisia taitoja ja vastuuta. Muita asiakkaiden palvelutehtäviä on esimerkiksi perehdyttäjä, joka on päävastuussa uuden asiakkaan vastaanottamisessa ja yhteisön käytäntöihin ja tapoihin perehdyttämisessä (Häkkinen 2013, 206).

Yhteisöllisyys tarvitsee toteutuakseen normaalin päivän mittaan tapahtuvan keskustelun lisäksi myös kokouksia. Yhteisökuntoutuksen tärkein kokous on koko yhteisön kokous. Yhteisökokouksen keskeisinä tehtävinä ovat perustehtävän esillä pitäminen, avoimen kommunikaation turvaaminen, yhteisten päätösten tekeminen kokoukselle annetuissa asioissa, sääntöjen sopiminen ja niiden noudattamisen valvominen ja ristiriitatilanteiden selvittely. Yhteisökokouksia pidetään säännöllisesti ja yhteisökokouksen lisäksi voidaan tarvittaessa pitää kriisikokous silloin, kun on tapahtunut jotain erittäin vakavaa ja kaikkia koskettavaa. Jos yhteisökokouksia pidetään liian harvoin, tai ne eivät toimi, ei yhteisöllä ole keinoja koko yhteisöä haittaavien prosessien hallitsemiseksi. (Murto 1997, 240–241.)

Yhteisökuntoutuksessa yksilön ja yhteisön itsetuntoa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta pyritään lujittamaan yhteisillä juhlatilaisuuksilla, retkillä ja kulttuurilla. Yhteisön jäsenten nimi- ja syntymäpäiviä, kansallisia juhlapäiviä ja -pyhiä juhlitaan perinteisin tavoin. Juhlia valmistellaan huolella ja ne tarjoavat haasteellisia tehtäviä yhteisön jäsenille. Myös opiskelu ja kulttuuriharrastukset on olennainen osa monen yhteisön toimintaa. Pienempien juhlien ja retkien lisäksi yhteisöjen vuotuisen ohjelmaan kuuluu usein myös yhteiset matkat. Matkat luovat myönteisiä odotuksia. Ne monipuolistavat ja aktivoivat toimintaa ja toimivat rikkaina oppimiskokemuksina. Matkojen on havaittu kiinteyttävän yhteisöjä ennen matkoja ja niiden jälkeen. (Murto 1997, 247.)

Huumeiden käyttäjien, epäsosiaalisten ja rikollisten yhteisöissä terapiaryhmien pääpaino on encouter-ryhmillä. Encouter-ryhmissä osallistujat saavat suoraa pa-

lautetta oman käyttäytymisen vaikutuksista toisiin ihmisiin ja koko yhteisöön. Terapiaryhmien pyrkimyksenä on yhteisön jäsenten itsetuntemuksen parantaminen. (Murto 1997, 246.)

4.4 Dialogisuus yhteisökuntoutuksessa

Dialogi on kreikkaa ja sen kantasanoja ovat dia ja logos. Suoraan suomennettuna sana dia tarkoittaa läpi ja logos tarkoittaa merkitystä. Merkitys siis kulkee puheen kautta tai sen läpi. Suomenkielessä dialogille on vastine kuunteleva keskustelu. (THL 2016.)

Dialogisia menetelmiä kehittäneiden asiantuntijoiden mukaan dialogi on avointa ja suoraa kommunikointia, jossa tavoitteena on yhteinen ymmärrys (THL 2016). Tätä tukee myös Bohmin, Factorin ja Garretin (1991, 2) näkemys siitä, että dialogia voidaan pitää eräänlaisena areenana, jossa tapahtuu kollektiivista oppimista. Tämän oppimisen välityksellä voi syntyä lisääntynyttä harmoniaa, yhteisöllisyyttä ja luovuutta. Dialogille ei voida antaa tiukkoja sääntöjä, koska sen ydin on oppimisessa.

Mönkkönen (2007, 86–87) kertoo, että ihmisten välistä vuorovaikutusta on verrattu myös tanssiin, jossa tanssijat kutsuvat toisiaan liikehtimään tietynlaisten askelkuvioiden mukaan. Tässä vertauksessa askelkuvioita voidaan pitää vuorovaikutusasemina, jotka määrittelevät vuorovaikutuksen kulkua ja vuorovaikutuksessa olevien asemaa keskustelussa. Vuorovaikutuksessa ja tanssissa toinen osapuoli voi viedä tilannetta myös toista loukkaavalla tyylillä. Tanssissa ja vuorovaikutuksessa merkitsevää on askelien lisäksi myös se, miten lähellä toinen osapuoli on. Etäisyyttä tanssipartnerin kanssa täytyy osata säätää. Asiakastyössä ei tulisi mennä liian nopeasti liian lähelle ja henkilökohtaisiin asioihin. Tanssikaan ei luonnistu, jos toinen osapuoli lähestyy toista liian lähelle tulevilla ja tiukalla otteella.

Dialogisuudesta puhuessa on myös hyvä muistaa se, että hiljaisuudella on oma merkityksensä dialogissa. Hiljaisuus voi kertoa yhteisön tilasta, sillä se voi olla

esimerkiksi uhkaavaa, hämmentynyttä, vaarallista tai räjähdysherkkää. Hiljaisuudella voi olla myös kuntouttava merkitys, sillä joku yhteisön jäsenistä saattaa myös tarkkailla muiden työskentelyä hiljaa ja oivaltaa samalla jotakin merkityksellistä. (Ahonen 2009, 51.)

Ihmisten välinen vuorovaikutus on joskus kömpelöä sillä sanat ja nyanssit merkitsevät toisille eri asioita kuin toisille. Tämän takia väärinkäsityksiä syntyy helposti. Hyvä keskusteluyhteys voi kärsiä, jos keskustelussa syntyy eriarvoisuutta. Esimerkiksi alistava toista syylistävä suhtautumistapa tai toista korostava mielistelevä kohtaamistapa estävät hyvän keskusteluyhteyden syntymisen. Huumeiden käyttäjille nämä edellä mainitut suhtautumistavat ovat erityisen tuttuja käyttäjämaailmasta. Näiden asenteiden kautta he itsekin pyrkivät manipuloimaan toisia ihmisiä. Näitten asioiden takia päihteiden käytöstä toipuvat ihmiset kaipaavat avointa ja suoraa kanssakäymistä, vaikka he eivät siihen vielä itse pystyisikään. (Korhonen 2018, 181.)

Kaipion (1997, 74) mukaan yhteisökuntoutuksessa korostetaan ihmisten välistä inhimillisyyttä, toisen huomioon ottamista ja jokaisen ihmisen tasa-arvoista kunnioittamista. Tämä merkitsee myös täydellistä pidättäytyvyyttä kaikenlaiseen psyykkiseen loukkaamiseen, nimittelyyn ja pilkkaamiseen nähden. Kaipion (1997, 133) mukaan oikein toimiva yhteisö tarjoaakin turvallisen paikan ongelmien ratkaisuun. Kun vaikeita ihmisten välisiä asioita voidaan yhteisössä käsitellä avoimesti ja tasavertaisesti, eläminen muuttuu kaikkien osalta helpommaksi kuin jos vaikeat asiat sivuutetaan tai niitä kierretään. Kylmänen (2005, 32) puolestaan kertoo, että myös päihteistä ja niiden käytöstä tulisi nuorten kanssa keskustella avoimesti. Asioiden kieltäminen ja kiertäminen, liiallinen päihteiden vaikutuksista puhuminen ja mielikuvavirheet saattavat jopa yllyttää kokeiluun. Toisaalta aikuisen hatarat perustelut, epäluotettavat tiedot, hyökkäävä päihdekielteinen asenne tai suhtautumistapa saattaa laukaista, edistää tai ylläpitää nuoren päihteiden käyttöä.

5 TARKASTELUN KOHTEENA OLEVAN YKSIKÖN KUVAUS

5.1 Uusi alku ja sen taustaorganisaatio

Opinnäytetyössäni tarkastelun kohteena on lastensuojelun yksikkö, jonka olen nimennyt ”Uudeksi aluksi”. Uuden alun taustaorganisaationa toimii yhdistys, jonka verkkosivuilla kerrotaan organisaation toiminnasta tarkemmin. Organisaatio tuottaa lastensuojelun lisäksi palveluita työllisyydenhoidossa, nuorisotyössä, päihde- ja huume kuntoutuksessa, asumispalveluissa, päivätoiminnassa, maahanmuuttajatoiminnassa, vertais- ja vapaaehtoistoiminnassa sekä erilaisissa hankkeissa.

Lastensuojelutyötä organisaatiossa toteuttaa yhdistyksen perustama osakeyhtiö, jonka toimintaa valvovat rahoittajat, aluehallintovirasto ja eduskunnan oikeusasiamies. Rahoituksen toiminnalleen osakeyhtiö saa asiakasmaksuista, jotka kuuluvat lastensuojelulain (13.4.2007/417 16 a §) mukaan lapsen kotikunnan vastuulle. Osakeyhtiöllä on toimintaa viidessä lastensuojelun sijaishuollon yksikössä Pirkanmaalla ja Kanta-Hämeessä. Kahdessa yksikössä on 7 paikkaa, yksi yksiköistä on 14 paikkainen ja yksi on 5 paikkainen yksikkö. Sijoituksen kesto yksiköissä on yksilöllinen ja nuoret asuvat yksiköissä sijoituksensa ajan.

Kaikissa organisaation lastensuojeluyksiköissä toteutetaan tietynlaista yhteiskuntoutuksen mallia, jota tässä työssäni kuvaan Uusi alku yksikön osalta. Kuntoutuksen runkona yksikössä toimii viikko-ohjelma (Liite 1), johon kaikki nuoret osallistuvat. Olen kuvannut Uuden alun kuntoutuksen mallia kirjallisuuden kautta, erityisesti olen käyttänyt Kari Murron kirjallisuutta aiheesta.

5.2 Uuden alun päihdekuntoutuksen lähtökohdat

Uuteen alkuun nuoret tulevat sosiaalityöntekijän päätöksellä, kiireellisesti sijoitetuina, huostaanotettuina tai avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettuina. Yksiköihin tulevilla nuorilla on taustalla nuoren terveydelle ja kehitykselle haitallista päihte-

den käyttöä. Lastensuojelulain näkökulmasta päihteiden käyttöön on tässä vaiheessa puututtava. Huostaanotto on lastensuojelun viimesijainen tukitoimi, eikä siihen ryhdytä kevyin perustein. Lastensuojelulain (13.4.2007/417 40§) mukaan, sijaishuoltoon ryhdytään vasta kun avohuollon tukitoimet on katsottu sopimattomiksi tai ne on osoittautuneet riittämättömiksi. Yksikköön avohuollon tukitoimena sijoitetuilla nuorilla kuntoutus yksikössä perustuu vapaaehtoisuuteen, sillä siihen vaaditaan lapsen ja huoltajan suostumus (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 37).

Osalla yksikköön ohjautuvista nuorista, päihdekäyttö voidaan luokitella EMCDDA:n mukaan korkean riskin huumausaineiden käytöksi, sillä päihteiden käyttö on saattanut jatkua säännöllisenä jo useamman vuoden ajan. Osalla kuntoutukseen tulevista nuorista on takana myös päihteiden suonensisäistä käyttöä. Nuoria ohjautuu hoitoon myös kannabiksen riskikäytön takia. Kuntoutukseen ohjautuvilla nuorilla on usein huumausaineiden käytön ohella myös alkoholin käyttöä.

Uuteen alkuun nuoria ohjautuu monista eri elämäntilanteista. Jollekin nuorelle Uusi alku saattaa olla ensimmäinen sijoitus kodin ulkopuolelle. Yksikköön ohjautuu myös nuoria, joilla on aikaisempaa kokemusta esimerkiksi lastenkodeista, sijaisperheistä tai psykiatrisesta hoidosta. Yksikköön tulevilla nuorilla on usein haasteita koulun käynnissä. Myös suhteet läheisiin ihmisiin ovat saattaneet kärsiä päihteiden käytön takia.

Olennaista Uuden alun päihdekuntoutuksessa on se, että kuntoutuksen aikana nuori pysähtyy miettimään omaa suhdettaan päihteisiin ja niiden käyttämiseen. Kuntoutuksessa tärkeäksi on myös nähty nuoren motivoiminen päihdeettömään elämäntapaan. Tämä pohdinta ja motivointi on oikein hyvä kenelle tahansa nuorelle, vaikka päihteiden käyttö olisikin vähäistä tai taustalla olisi vain satunnaisia päihdekokeiluja. Jokaista päihdekokeilijaa ei kuitenkaan voida ohjata laitossjaksolle, sillä siihen ei mitkään resurssit riittäisi ja avun todellisessa tarpeessa olevat saattaisivat jäädä näin palveluiden ulkopuolelle, tämän takia Uuteen alkuun ohjataan vain sellaisia nuoria, joilla on päihteiden ongelmallista käyttöä.

Uuden alun päihdekuntoutuksessa kertyneen kokemuksen mukaan, yksikössä toteutettavan kuntoutuksen voidaan ajatella olevan päihdekuntoutuksen ohella

myös kasvatustyötä, joka tapahtuu yhteisökuntoutuksen välityksellä. Kuntoutusohjelman mukaisella toiminnalla pyritään esimerkiksi kasvattamaan nuoren itsetuntoa ja harjoittelemaan suunnitelmallisuutta elämässä. Yhteisö tarjoaa myös hyvän paikan opetalla yhdessä toimimista. Yhteisö opettaa sietämään pettymyksiä ja lujittaa nuoren tahdon voimaan niin, että nuori voisi tehdä elämässä päätöksiä terveeseen harkintaan perustuen. Näitä valmiuksia tarvitaan päihdeongelmasta toipumisessa ja elämässä yleensäkin.

Uuden alun päihdekuntoutuksen läpi käyneet päihderiippuvaiset nuoret eivät välttämättä muuta itselleen haitallista ja vaarallista päihdekäyttämistään. Häkkinen (2013, 15) mukaan päihdekuntoutusta toteuttaessa onkin hyvä muistaa se, että hoitajaksot, lyhyetkin ovat usein merkityksellisiä ja niillä on usein vaikutusta elämän myöhempiin valintoihin, sillä toipuminen on elinikäinen päättymätön kasvuprosessi.

5.3 Omaohjaajuus Uuden alun päihdekuntoutuksessa

Lastensuojelulaitoksissa käytetään yleisesti omaohjaajia. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että laitoksessa lapselle nimetään omaohjaaja tai omaohjaajia, jotka ovat päävastuussa lapsen asioiden hoidosta. Omaohjaaja tukee lasta kotiutumaan laitokseen ja luo kokonaiskuvaa lapsen tilanteesta ja aikaisemmasta elämästä. Omaohjaajan tehtäviin kuuluu usein myös yhteydenpito viranomaisiin. (THL 2019b.)

Omaohjaajatyöskentelyllä tarkoitetaan Uuden alun kuntoutuksessa edellä mainittujen asioiden lisäksi nuoren yksilöllistä huomioimista, tukemista ja läsnäoloa. Omaohjaajuuteen sisältyvät myös säännölliset keskusteluhetket, joissa käydään läpi nuoren oppimiseen, itsenäistymiseen ja kuntoutukseen liittyviä aiheita. Nuori voi aika-ajoin viettää omaohjaajan kanssa omaohjaaja päivää. Omaohjaaja päivinä nuori ei osallistu yhteisön päiväohjelmaan, sen sijaan nuori saa viettää yksilöllistä aikaa omaohjaajan kanssa ja tehdä mieleisiä asioita. Omaohjaajan kanssa nuori tekee myös omaa hoito- ja kasvatussuunnitelmaansa.

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TEHTÄVÄ

Opinnäytetyöni kohteena oleva organisaatio lähtee siitä, että on järkevää olla olemassa päihdekuntoutukseen erikoistuneita lastensuojelun yksiköitä, myös nuorille lastensuojelun sijaishuollon asiakkaille. Nuoren päihdeongelmasta kärsii nuori itse, hänen lähipiirinsä ja laajasti ajatellen koko yhteiskunta. Olen ottanut tämän ajatuksen lähtökohdaksi siten, että en ole sitä tässä opinnäytetyössä perustellut. Näin siitä syystä, että tavoitteeni on perustella ja tarkastella yksikön yhteisöllistä toimintaa.

Opinnäytetyössäni tarkastelussa on lastensuojeluyksikkö, jonka kuntoutus ja kasvatustyö perustuu yhteisökuntoutuksen malliin. Yksikössä kertyneen kokemuksen perusteella kuntoutus vaatii toteutuakseen avoimen yhteisöllisyyden ja dialogisuuden kannustavan ilmapiiriin. Oikeanlaisen ilmapiirin vallitessa yksikössä on jokaisella mahdollisuus kasvaa ja kuntoutua.

Lähestyin edellä mainittuja teemoja henkilökunnan näkökulmasta. Tutkimukseni kohderyhmäksi valikoitui yksikössä vakituistuonteisesti työskentelevät ohjaajat ja yksikön lähiesimiehet, yksikön johtaja ja organisaation kehityspäällikkö. Keräsin aineiston verkkokeskustelun välityksellä. Tällä keskusteluun tähtäävällä tutkimustavalla halusin lähestyä opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä dialogisin keinoin.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset olivat

1. Mitä tekijöitä henkilökunta näkee yhteisöllisyyttä vahvistavina tekijöinä?
2. Mitä tekijöitä henkilökunta näkee dialogisia suhteita vahvistavina tekijöinä?
3. Mitä esteitä nähdään näiden kahden toteutumiseksi?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Tuomen ja Sarajärven (2018, 25) mukaan laadullista tutkimusta voidaan kutsua myös ymmärtäväksi tutkimukseksi, sillä ilmiötä voidaan joko selittää tai ymmärtää. Vilkan (2015, 80) mukaan tälle tutkimusmuodolle on myös tyypillistä se, että tutkimusta ei tehdä vain tiedonkeruu tarkoituksessa. Tämä lisääntynyt ymmärrys voi vaikuttaa myönteisesti tutkittavien ajattelu- ja toimintatapoihin tutkittavaa asiaa kohtaan.

Opinnäytteeni ajankohdaksi tuli sattumalta aika jolloin, koronaviruspandemian takia yhteiskunnassa pyrittiin rajaamaan voimakkaasti ihmisten välisiä kohtaamisia ja kaikki joukkokokoonnot olivat näin ollen kiellettyjä. Rajoitustoimenpiteiden takia päätin hankkia ohjaajien näkemyksiä sosiaalisen verkon kautta. Opinnäytetyön tutkimuksellisen osan toteutustavaksi tarkentui dialogisuuden ja yhteisöllisyyden teemojen ympärille kasattu verkkokysely. Verkossa toteutettua kyselyä oli tarkoitus täydentää keskustelun edetessä tarkentavilla kysymyksillä. Tätä kyselyä tarkentavaa mahdollisuutta ei olisi ollut perinteisessä lomakekyselyssä. Verkossa toteutettuna kyselyyn vastanneiden väärinymmärryksiä oli myös mahdollista korjata. Varauduin myös tekemään yksilöhaastatteluja siltä varalta, että tutkimusaineisto jäisi verkkokyselyssä liian suppeaksi. Verkkokyselyn edetessä luovuin yksilöhaastatteluista, sillä en nähnyt niitä tarpeellisiksi.

7.2 Aineiston hankinta

Tutkimuskohteena olevalla organisaatiolla on henkilökunnan käytössä Yammer-sovellus. Yammer on yksityinen sosiaalinen verkko, jonka kautta sovelluksen käyttäjien on mahdollista olla yhteydessä muihin käyttäjiin. Sovelluksessa tiedotetaan esimerkiksi monista käytännön työhön liittyvistä ajankohtaisista asioista. Sovellus ei ole pelkkä tiedon välityskanava, sillä organisaatiossa sovellusta käytetään ahkerasti myös tiedonkeruuseen ja keskusteluihin. Yammer-viestit ovat

suojattuja ja näkyvät vain organisaation henkilöille. Sovellus toimii internet-selaimen lisäksi myös mobiiliympäristössä.

Aineiston hankkimista varten, hain tutkimusaineiston hankkimiseen tarvittavat luvat tutkimuksen kohteena olevalta organisaatiolta. Tämän jälkeen perustin organisaation Yammer-sovellukseen keskusteluryhmän. Keskustelu ryhmässä pohjautui yhteisöllisyyden ja dialogisuuden teemojen ympärille laatimiini kysymyksiin. Työryhmälle tutkimustani käsittelevät aihealueet olivat työnkuvan takia entuudestaan tuttuja ja vahvasti esillä jokapäiväisessä työssä.

Päädyin esittämään 5 kysymystä kummastakin aihealueesta. Kysymysten määrään ja aseteluun vaikutti myös ajatus siitä, että kyselyyn vastaamiseen ei vaatisi vastaajilta liian pitkää aikaa. Kysymykset pyrin asettelemaan niin, että ne olisivat helposti ja yhdenmukaisesti ymmärrettävissä. Jokainen kysymys käsitteli vain yhtä asiakokonaisuutta. Kysymyksissä käytin sanoja missä, miten ja miksi. Näihin kysymyksiin vastaaja ei voi vastata lyhyesti esimerkiksi vain yhdellä sanalla.

Työskentelin yksikössä, johon opinnäytetyö tehtiin. Tämä läheinen suhde tutkimuskohteeseen toi omat haasteensa tutkimuksen toteuttamiselle. Vilkan (2015, 82) mukaan kohderyhmän tuntemus on teemahaastatteluihin ongelmallista sillä, tutkija peilaa kysymysten tasolla omia käsityksiä tutkittavasta asiasta. Tällöin kysymyksistä on nähtävissä tutkijan ennakkokäsitykset tutkittavista asioista. Vastaustilanteessa vastaaja tunnistaa tämän ja vastaa kysymyksiin tutkijan toivomalla tavalla. Pyrin ennaltaehkäisemään tätä tutkimusongelmaa laatimalla lyhyitä kysymyksiä, jotka käsittelevät yksikössä tapahtuvaa konkreettista toimintaa. Kysymysten saatteeksi kirjoitin lyhyen kuvauksen opinnäytetyöni aiheesta ja tutkimuksen toteutustavasta.

Halusin kerätä aineistoa opinnäytetyöhöni kaikilta yksikössä vakituisluontoisesti työskenteleviltä henkilöiltä. Aineiston hankinta ajoittui kevääseen 2020. Opinnäytetyöni toteutustavan toin työryhmän tietoon työyhteisön työpaikkapalaverissa maaliskuussa, samalla kerroin koko työryhmälle opinnäytetyöni pääkohdista, tarkoituksesta ja tehtävästä. Tarkoitukseni oli motivoida työryhmää vastaamaan kyselyyn ja viritellä pohdintaa aihepiirin ympärille. Avasin samana päivänä

Yammer-ryhmän, jonne olin lisännyt työyhteisössä vakituisesti työskentelevät työntekijät valmiiksi. Aineiston hankintaa toteutin huhtikuussa 2020.

Aineiston keruun edetessä päätin luopua yksilöhaastatteluista, sillä yammer-ryhmän kysymyksillä sain kattavista tietoa opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin. Tutkimusaineistossa oli tässä vaiheessa havaittavissa myös saturaatiota. Tämä ilmeni niin, että kyselyyn vastanneiden kommentit alkoivat toistamaan samoja asioita. Tässä vaiheessa aineiston keräämistä ei ollut enää järkevää jatkaa. Osaan ryhmässä esitetystä vastauksista pyysin koko työryhmältä tarkentavia vastauksia.

Yammer-sovellukseen julkaistut kysymykset oli asteltu niin, että vastaukset kuvasivat tekemistä ja ilmiöitä, jotka liittyivät dialogisuuteen ja yhteisöllisyyteen yksikössä. Sovelluksessa keskustelualueella olevat henkilöt näkivät toistensa kommentit ja pystyivät niitä myös kommentoimaan. Tarkoituksena oli tuottaa selkeä sanallinen kuvaus keskusteluryhmässä käydyistä keskusteluista.

Opinnäytetyössäni huomioin kaikkien keskusteluun osallistuneiden mielipiteet ja ajatukset. Keskustelun kuvaukseen ei ole merkitty yksittäiseen henkilöön viittavia tietoja. Olen jakanut vastausten kuvaamisen kahteen eri asiakokonaisuuteen, yhteisöllisyyden ja dialogisuuden teemojen mukaisesti.

8 HENKILÖKUNNAN NÄKEMYKSIÄ DIALOGISUUDESTA JA YHTEISÖLLISYYDESTÄ YKSIKÖSSÄ

8.1 Henkilökunnan näkemyksiä yhteisöllisyydestä yksikössä

Työyhteisössä työskentelee vakituistuontoisesti kymmenen työntekijää, joista Yammer-kanavan keskusteluun otti osaa kahdeksan. Yksi tutkimukseen osallistunut henkilö pyysi lupaa vastata kysymyksiin WhatsApp-sovelluksen välityksellä, sillä vastaaja koki Yammer-sovelluksen liian vaikeaksi käyttää. Hänen osaltaan kysely toteutettiin sovelletusti WhatsApp keskusteluna. Tutkimusaineiston keräsin sanatarkasti ja kokonaisuudessaan sähköiseen taulukkoon.

Seuraavassa kuvaan vastauksia liittyen siihen milloin yhteisö toimii yhdessä. Viisi kyselyyn vastanneista kertoi yhteisön toimivan yhdessä silloin, kun kaikilla yhteisöön kuuluvilla on sama päämäärä. Yksi vastanneista ajatteli, että yhteisö toimii yhdessä myös silloin, kun yhteisön jäsenillä on sama mielipide yhteisössä käsiteltäviin asioihin. Muutama vastaaja kertoi, yhteisön toimivan yhdessä yksikön arki toiminnoissa. Näistä esimerkkeinä vastaajat mainitsivat liikunnat, yhteisökoukukset, retket ja yhteisössä toteutettavan viikko-ohjelman.

Valtaosa vastaajista kuvaili yhteisön toimivan yhdessä silloin kun nuoret ovat itse saaneet suunnitella tekemisen ja toiminnon. Näistä esimerkkinä yksi vastaajista mainitsi liikuntatuokiot. Yhden vastaajan mielestä arjen toiminnoissa kuten siivoamisessa yhteisö toimii yhdessä silloin kun toiminnasta on odotettavissa tavoittelemisen arvoinen palkinto. Yksi vastaajista nosti esille sen, että yhteisö toimii yhdessä myös niissä tilanteissa, joissa yhteisöön kohdistuu henkistä tai fyysistä kuormitusta. Esimerkkinä vastaaja kertoi tilanteesta, jossa yksi nuorista käyttäytyi uhkaavasti ja aggressiivisesti.

Yksi vastaajista kertoi, että yhteisen päämäärän lisäksi yhteisöllisyyttä yksikössä lisää kaikkia kunnioittava ja turvallinen ilmapiiri. Muutama kyselyyn vastanneista työntekijöistä mainitsi että, nuoria tulisi kannustaa puuttumaan yhteisössä vallitseviin epäkohtiin, joina yksi vastaajista piti päihteiden käyttämistä ja luvattomia poistumisia. Näiden tilanteiden vastaaja näki vaarantavan kaikkien kuntoutuksen.

Yksi vastaajista kertoi, että nuoria tulisi kannustaa kertomaan epäkohtien lisäksi myös onnistumisista. Vastaajan mukaan näin saadaan tietoa yhteisön toimivista elementeistä ja kehityskohteista.

Muutamit vastaajista pitivät yhteisen päämäärän lisäksi tärkeänä sitä, että yhteisö puhaltaa yhteen hiileen. Yhden vastaajan mielestä tämä yhteen hiileen puhaltaminen näkyy silloin, kun asioita tehdään yhdessä mukisematta ja niin, että kaikki tekee osansa. Yksi vastaajista kuvaili toimintaa termeillä, että kaikki tehdään yhdessä ja ei sooloilla.

Kaikki kyselyyn vastanneet työntekijät olivat sitä mieltä, että nuoret voivat vaikuttaa yhteisön yhteisiin asioihin. Suurin osa ohjaajista nosti esille sen, että nuoret voivat vaikuttaa esimerkiksi liikuntojen, hoitoryhmien ja ruokalistojen sisältöihin. Vastaajat olivat yksimielisiä siitä, että yhteiset päätökset tehdään yhdessä. Suurin osa vastaajista nimesi yhteisökokouksen foorumiksi, jossa päätökset usein tehdään. Yksi vastaajista toivoi, että yhteisökokouksia voitaisiin jatkossa aktiivoida enemmän yhteisten asioiden käsittelyyn. Muutamit vastaajista kertoivat, että omaohjaaja päivinä tehdään niitä asioita, joita nuoret haluavat tehdä ja että nuoret voivat vaikuttaa myös siihen mitä kotiharjoitteluissa tehdään.

Suurin osa kyselyyn vastanneista kertoi uskovansa, että ohjaajan omalla esimerkillä on suuri merkitys siihen, miten nuoret omaksuvat yhteisöllisen ajattelutavan yksikössä. Yksi vastaajista kertoi, että ohjaajien tulisi osallistua esimerkiksi työaamupäiviin ja siivouksiin. Muutamien vastaajien mielestä nuoria tulisi myös kannustaa antamaan palautetta yhteisökokouksessa kaikille päiväohjelmaan kuuluvista toiminnoista. Erään vastaajan mielestä nuoria tulisi myös ohjata pohtimaan sitä, miltä nuoren oma toiminta voi tuntua toisista. Yhden vastaajan mielestä käytännön konkreettiset esimerkit siitä, että yhteisöllisyyden kautta voidaan saada tuloksia, kannustavat nuoria yhteisölliseen ajatteluun.

Muutama kyselyyn vastannut kertoi, että kuntoutuksen viikko-ohjelman aikataulutus on pääosin ennalta määrätty eikä tähän nuoret pysty juurikaan vaikuttamaan. Yksi vastaajista kertoi, että nuorelle pitää pystyä myös selittämään se, miksi hänen eriävä mielipiteensä asioissa ei välttämättä vaikuta johonkin yhteisöä

koskevaan asiaan. Vastaaja näki enemmistöpäätöksiin ja turvallisen aikuisen tekemiin päätöksiin sopeutumisen osana yhteisökasvatusta. Yksi vastaajista ajatteli, että aikuisten vastuulla on luoda turvalliset struktuurit ja rajat kuntoutukselle. Vastaajan mukaan nämä toteutuvat päiväohjelman, viikko-ohjelman ja turvallisten sääntöjen kautta.

Muutamit vastaajista kertoi, että nuoren arjessa tekemät valinnat vaikuttavat koko yhteisöön. Yhteisöllisyyden toteutumiseksi suurimpana esteenä yksi vastaajista näki sen, että lastensuojelun kentällä vastakkain asettelu on pysyvää ja toiminta hyvin pitkälti aikuisjohtoista.

8.2 Henkilökunnan näkemyksiä dialogisuudesta yksikössä

Keskustelun teemana oli myös dialogisuus. Siihen liittyen kysyin työyhteisön mielipidettä siitä, miten dialogisuus yksikössä ilmenee. Muutamit kyselyyn vastanneista olivat sitä mieltä, että kuntoutuksessa keskustelut syntyvät usein virallisen päiväohjelman ulkopuolella spontaaneissa tilanteissa. Vastaajat nimesivät näiksi tilanteiksi esimerkiksi kahvi- ja pelihetket sekä omaohjaaja keskustelut. Yksi kyselyyn vastanneista kertoi, että nuorten kanssa keskusteluja syntyy usein myös automaatioilla esimerkiksi, kun nuori haetaan ensimmäistä kertaa yksikköön tai ohjaaja vie tai hakee nuorta kotiharjoitteluun. Yksi vastaajista kertoi, että moniin lastensuojelulaitoksiin verrattuna Uudessa alussa keskusteluja syntyy koko ajan ja eri tilanteissa. Vastaajan mukaan lapset opetetaan yksikössä keskustelukulttuuriin heti sijoituksen alussa, tämä näkyy vastaajan mukaan Uuden alun arjessa.

Enemmistö vastaajista ajatteli, että päiväohjelmaan kuuluvat ruokailuhetket, aamu- ja iltaringit- sekä yhteisökokoukset ovat tilanteita, joissa keskusteluja syntyy. Muutama vastaajista kertoi, että keskusteluja syntyy myös hoitoryhmissä ja tilanteissa, joissa nuori haluaa purkaa pahaa oloaan. Yhden vastaajan mielestä hoidolliset keskustelut jatkuvat välillä myös hoitoryhmien jälkeen joko kahdenkeskinä keskusteluina tai yleisenä keskusteluna yhteisössä.

Enemmistö kyselyyn vastanneista ajatteli, että nuoret haluavat keskustella kuntoutukseen liittyvistä asioista sekä päihteistä. Osa vastaajista nimesi keskustelujen aiheiksi kotiharjoittelut, kotiutumisen ja tulevat asiakaspalaverit sekä toisten nuorten toiminnan. Yksi vastaajista kertoi nuorten haluavan keskustella tulevaisuudesta, parisuhteista, musiikista, rajoitustoimenpiteistä, vertaistukiryhmistä, koulusta, addiktiosta ja elämästä yleensä.

Muutama vastaajista näki tärkeäksi sen, että nuori voi luottaa siihen, että keskustelujen sisällöt eivät leviä ulkopuolisille. Yksi vastaajista kertoi, että keskustelut edellyttävät lapsen arjessa läsnä olemista ja kanssaelämistä. Yhden vastaajan mielestä nuorille tulisi selventää se, että kuntoutuksessa käsiteltäviin asioihin ei ole olemassa yhtä oikeaa tai väärää vastausta ja, että jokaisen oma henkilökohtainen kokemus asiasta on oikea. Yksi vastaajista kertoi, että nuoret tietävät kuntoutuksessa käytyjä asioita käytännössä usein hyvin, mutta vaikeiden tilanteiden tullessa eteen esimerkiksi kotiharjoittelussa nuori ei pysty kuitenkaan toimimaan niin kuin on suunnitellut.

Nuorten ja ohjaajien kahdenkeskiset keskustelut sisälsivät vastaajien enemmistön mielestä henkilökohtaisia aiheita kuten puhetta tunteista ja perheestä. Muutamien kyselyyn vastanneiden mielestä nuoret haluavat keskustella ohjaajan kanssa kahdenkeskisesti palavereihin valmistautuessaan. Yhtä moni vastanneista ajatteli, että nuoret haluavat purkaa tuntojaan myös palaverien jälkeen. Muutamien mielestä keskustelutarpeen takana on usein jokin hätä, kuten retkahdus, hatkoilla tapahtuneet vaaratilanteet tai menneisyydessä tapahtuneet ikävät asiat. Yksi vastanneista kertoi, että nuoret itse ovat toivoneet enemmän ohjaaja lähtöisiä kahdenkeskisiä keskusteluja ja että toiveeseen olisi suotavaa myös vastata.

Yksi vastanneista näki, että yksikössä on kolme toisistaan erillistä keskustelufoorumia. Nuorten oma, ohjaajien oma ja kaikkien yhteinen. Näitä keskustelufoorumia yhdistää päihdekuntoutus. Nuoret keskustelevat omassa foorumissaan päihteistä, ohjaajista ja asioista, joista ohjaajat eivät tiedä. Ohjaajat puhuvat taas kokonaisvaltaisesti nuoresta muiden ohjaajien, sosiaalityöntekijän ja huoltajien kanssa. Yhteisessä foorumissa puhutaan päihdeongelmasta ja sen lieveilmiöistä.

Enemmistö kyselyyn vastanneista kertoi, että yhteisössä ei ole asioita, joista yhteisössä ei voisi keskustella. Yksi keskusteluun vastanneista nosti esille sen, että seksistä yhteisössä ei puhuta ja kahden vastaajan mielestä päihteiden käyttöä ihannoiva keskustelu on kiellettyä yksikössä.

9 KESKUSTELUJEN TARKASTELUA

Yksikössä käytävät keskustelut käsittelevät esimerkiksi kuntoutusta, päihteitä, tulevaisuutta, koulutusta, perhesuhteita ja parisuhteisiin liittyviä asioita. Yksikössä nuoria kannustetaan ja opetetaan yksikön keskustelukulttuuriin, jossa asioita tarkastellaan rakentavasti ja kohteliaasti. Keskusteluja yksikössä käydään yksilö- ja ryhmätilanteissa. Yksikössä käytävien keskustelujen aihealueet vaihtelevat eri kokoonpanoissa ja nuoret hakeutuvat esimerkiksi kahdenkeskisiin keskusteluihin, kun he haluavat keskustella henkilökohtaisista asioista.

Kahdenkeskisiä keskusteluja ja muita yksityisyyteen liittyviä ilmiöitä voidaan yhteisökuntoutuksessa tarkastella monelta eri kantilta. Ylitalon ja Niemelän (2012, 137) mukaan yhteisössä kaikki vuorovaikutus luo jännitteitä yksilön ja yhteisön välille. Nämä jännitteet voivat olla syy siihen, että nuoret eivät halua jakaa kaikkia asioita yhteisölle. Yhteisökuntoutuksessa yhteisön ja yksilön välinen jännite voidaan kuitenkin nähdä myös voimavarana, joka saa aikaan yksilöä hyödyttävän henkilökohtaisen kasvuprosessin. Murron (1997, 33) mukaan tätä ajatusta on toisissa yhteisöissä sovellettu myös niin, että yhteisössä tapahtuvaa vuorovaikutusta on pyritty tietoisesti maksimoimaan. Tämän periaatteen mukaan toimivissa yhteisöissä yksityisyydelle on jätetty vain vähän tilaa. Toisaalta yksityisyyttä voidaan lähestyä myös Ylitalon ja Niemelän (2012, 137) esittelemän Georg De Leonin mallin mukaisesti. Tämän mallin mukaan, arkaluontoiset kokemukset pitää voida jakaa yhteisössä luottamuksellisesti. Tärkeää tässäkin ajattelumallissa on kuitenkin se, että yksilön muutosprosessi tapahtuu ensisijaisesti vertaisryhmän avulla.

Ohjaajien kommentteista oli havaittavissa viittauksia myös siihen, että yksikössä ei mahdollisesti puhuta seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyvistä asioista samalla tavalla, kuin esimerkiksi parisuhteisiin liittyvistä muista asioista. Huomion arvoista tässä on myös se, että joskus on vaikea huomata sellaista mitä ei ole. Jos yhteisössä ei koskaan nouse keskustelua jostakin aiheesta on sen puuttumista myös vaikea havaita. Valitettavasti joskus on myös niin, että joitakin aiheita väistellään ikään kuin yhteisen hiljaisen sopimukseen perustuen, vaikka tällaista sopimusta ei yhteisössä koskaan olisi tehtykään.

Yksikön keskustelukulttuuria tarkastellessa on hyvä kiinnittää huomiota siihen, keskustellaanko yhteisössä myös niistä asioista, jotka ovat kuntoutuksen toteutuksen kannalta keskeisiä. Uuden alun kuntoutuksessa kuntoutus perustuu yksikössä toteutettavaan viikko-ohjelmaan, jonka sisältöön nuoret voivat vaikuttaa. Ohjaajien vastausten perusteella, nuoret päättävät yhdessä esimerkiksi liikuntojen, ruokalistojen ja hoitoryhmien sisällöistä. Päätökset yhteisistä asioista tehdään päiväohjelman yhteisissä foorumeissa.

Tärkeimmäksi yhteisten asioiden päätäntä foorumiksi henkilökunta nimesi yhteisökokoukset. Murron (2013, 31) mukaan yhteisökokoukset eivät kuitenkaan ole vain pelkkää päätösten tekemistä, sillä niissä nuoret voivat oppia elämässä tarpeellisia kommunikointi- ja vuorovaikutustaitoja. Yhteisökokouksissa nuoret voivat oppia esimerkiksi puhumaan vuorotellen, pyytämään omaa puhevuoroa ja odottamaan sitä. Yhteisökokouksessa nuoret voivat oppia myös ilmaisemaan mielipiteitään ja tunteitaan. Toisaalta yhteisökokoukset voivat opettaa kuuntelemaan toisia häiritsemättä ja keskeyttämättä. Yhteisökokouksessa nuoret voivat testata myös omia oletuksia ja tulkintoja asioista. Edellä mainittujen asioiden lisäksi yhteisökokoukset tarjoavat myös hyvän oppimisympäristön opetella käsiteltävässä asiassa pysymistä.

Nuoren ja ohjaajan välisessä vuorovaikutuksessa tärkeäksi ohjaajat näkivät sen, että nuori voi luottaa omien henkilökohtaisten asioiden salassapitoon. Salassapitovelvollisuus sitoo yksikön kaikkia ohjaajia ja kaikki lastensuojeluun kertynyt tieto on sosiaalihuollon asiakaslain (22.9.2000/812 14§–15§) mukaan kokonaisuudessaan salassa pidettävää. Salassapitovelvollisuuden ohella yksikön ohjaajat ovat myös ilmoitusvelvollisia. Tätä säätelee lastensuojelulaki (13.4.2007/417 25§), joka velvoittaa ohjaajia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos lapsen hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Myös yksikössä tehtävä kirjaaminen, joka perustuu lakiin sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (20.3.2015/254 4§), velvoittaa kirjaamaan nuoren sosiaalihuollon järjestämisen, toteuttamisen, suunnittelun, valvonnan ja seurannan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot ja tallentamaan ne. Nämä nuorista tallennetut kirjaukset ovat koko työryhmän luettavissa.

Vastaajat näkivät erityisen tärkeäksi sen, että nuoret antavat palautetta yhteisökokouksessa kaikille. Murron (2013, 31) mukaan palautteen antamista voidaan pitää yhtenä keskeisimmistä kommunikaatiotaitojen harjoittelua mahdollistavista toiminnoista yhteisökuntoutuksessa. Palautetta annettaessa palautteen antaja ja vastaanottaja keskustelevat siitä mitä on tapahtunut ja miten se on osapuoliin vaikuttanut. Palautteen annossa osapuolet keskustelevat omista näkemyksistään asian suhteen. Tällä varmistetaan se, että palautteen antajalla ja vastaanottajalla on samanlainen käsitys asioiden kulusta. Tämän jälkeen palautteen antaja kertoo sen, miten toisen käytös on vaikuttanut. Tässä tärkeää on myös pohtia sitä, onko toisen mahdollisesti loukkaava käytös ollut tarkoituksen mukaista. Vastaajien mielestä yhteisössä onkin tärkeää pysähtyä miettimään myös sitä miten oma käytös voi vaikuttaa toisiin yhteisön jäseniin.

Toisaalta on tärkeä huomioida myös ne asiat, joiden suhteen päätösvaltaa yhteisöllä ei ole. Uuden alun päihdekuntoutus toimii osana suurempaa organisaatiota. Yksikön toimintaan tämä vaikuttaa niin, että yksikössä ei voida päättää esimerkiksi yksikön toimintaperiaatteista. Myös yksikön viikko-ohjelman toiminnot on pitkälti etukäteen määriteltä. Vastausten perusteella siitä, kuten kaikista muistakin asioista voidaan kuitenkin keskustella.

Yksikössä toteutettava toiminta on myös lastensuojelulain alaista. Lastensuojelun kentällä tehtävä työ on aikuisjohtoista johtuen siitä, että työ lastensuojelun kentällä perustuu lastensuojelulakiin. Tästä eroaa esimerkiksi nuorisohjaajan tekemä työ, joka perustuu nuorisolakiin. Nuorisotyöntekijän suhdetta nuoreen voidaankin pitää lainsäädännön takia erilaisena kuin lastensuojelussa työskentelevän suhdetta nuoriin. Myös nuorten kanssa tehtävää, yhteisössä tapahtuvaa kasvatustyötä on maailmalla toteutettu hyvinkin erilaisista lähtökohdista. Esimerkiksi Anton Makarenko (1888–1937), toteutti omaa yhteisöajatteluun perustuvaa malliaan 1920–1930-luvuilla, Neuvostoliittoon perustetuissa kasvatustukilaitoksissa. Murron (1997, 145) mukaan Makarenkon mallia sovellettiin myöhemmin laajasti sosialistisissa maissa kollektiivikasvatuksen nimellä. Hänen tekemä työ ei perustunut mihinkään olemassa olevaan lakiin ja tässä mielessä hänen suhteensa kasvatustukilaitosten nuoriin ei ollut samanlainen työntekijän ja asiakkaan välinen suhde.

Yksi Uuden alun ohjaajien tärkeistä tehtävistä on turvallisuuden luominen struktuurien ja rajojen avulla. Ylitalon ja Niemelän (2012, 136) mukaan yhteisökuntoutuksessa rajoina toimivat yksityiskohtaiset säännöt, joiden tarkoituksena on tukea yksilön itsekontrollin ja vastuullisuuden kasvua. Yhteiskuntoutuksen näkökulmasta tämä merkitsee myös sitä, että yhteisön jäsenille asetetaan vaatimuksia. Murto (1997, 176) kertoo, että Makarenkon keskeisimpiä kasvatuksellisia oivalluksia oli havainto siitä, että alussa kasvattajan on oltava vaatimuksissaan yksi-puolinen ja tinkimätön. Kasvatustyön jatkuessa kasvattaja saa yhteisöstä puolelleen aktiivisimmat ja vastuulliset kasvatettavat ja viimein koko yhteisö asettaa vaatimuksia jäsenilleen. Vaatimukset ovat kasvatettavan näkökulmasta kunnianosoitus, sillä ne merkitsevät luottamusta kasvatettavan kykyihin ja mahdollisuuksiin.

Yksikössä toteutettava viikko-ohjelma luo puolestaan toiminnalle struktuurin. Ohjaajien mukaan viikko-ohjelma toisaalta rytmittää toimintaa ja toisaalta se luo rakenteelliset puitteet kuntoutumiselle. Asiaa voidaan myös tarkastella niin, että viikko-ohjelma luo puitteita myös rajojen asettamisessa. Ylitalon ja Niemelän (2012, 136) mukaan monissa yhteisöissä edellytetään esimerkiksi aikataulujen ehdotonta noudattamista. Rajojen noudattaminen tarjoaa yhteisön jäsenille mahdollisuuden oppia ja muuttaa käyttäytymistään. Toisaalta rajat ja säännöt luovat myös toiminnalle ennustettavuutta ja selkeyttä, jotka puolestaan lisäävät turvallisuuden tunnetta yhteisössä.

Kyselyn vastaukset antoivat viitteitä siitä, että yhteisön sisällä on havaittavissa hajaannusta. Tämän ilmiön tarkastelussa on hyvä muistaa se, että yhteisö on aina jatkuvassa muutoksen tilassa. Tämän muutostilan takia myös yhteisöllisyyden aste vaihtelee. Välillä puhutaan yhdessä, päätetään yhdessä ja tehdään yhdessä. Välillä tilanne kiristyy ja tämä aiheuttaa esimerkiksi häiriökäyttäytymistä ja kuppikuntaisuutta. Tässä tilanteessa kuppikunnat keskustelevat kyllä, mutta yhdessä puhuminen vaimenee. Tilanne vaatii aikuisjohtoista normittamista, joka kiristää ilmapiiriä entisestään. Murron (2013, 87) mukaan tällaista yhteisön taantumisen tilaa voidaan korjata esimerkiksi järjestämällä toimivia kokouksia. Kokousten tarkoituksena on korjata yhteisön kommunikaation ongelmia, selvittää henkilöstön ristiriitoja ja palauttaa normaaleja käytäntöjä yhteisössä. Näiden yhteisön

sisäisten ongelmien käsittelyssä haastavinta on saada yhteisön jäsenet sitoutumaan yhteisön ihanteisiin ja käytäntöihin. Uuden alun yhteisössä kuntoutuksen kannalta ohjaajat pitivätkin erityisen tärkeänä sitä, että yhteisön jäsenillä on kuntoutukselle yhteinen päämäärä ja että yhteisö ponnistelee yhdessä tämän päämäärän saavuttamiseksi.

Uuden alun yhteisön tavoitteena on nuorten vastuunottaminen oman kuntoutumisensa lisäksi myös muiden kuntoutumisesta. Tämä vastuunottaminen näkyy esimerkiksi siinä, että nuoret puuttuvat tarvittaessa yhteisössä vallitseviin epäkohtiin. Murrin (2013, 25) mukaan erityisesti yhteisössä kauemmin olleiden nuorten rooliin kuuluu epäkohtiin puuttuminen. Toisaalta epäkohtiin puuttuminen voidaan nähdä myös koko yhteisöä koskevana vastuuna. Murto (2013, 21) kertoo, että yhteisöä murentavia epäkohtia ovat esimerkiksi päätöksistä, aikatauluista tai tehtävistä ja velvollisuuksista lipsuminen. Myös välinpitämätön suhtautuminen esimerkiksi rikkomuksiin ja kielenkäytön raaistuminen ovat haitallista yhteisölle. Näihin yhteisöä vaarantaviin seikkoihin tulisikin yhteisössä puuttua välittömästi ja jämakällä otteella.

Uudessa alussa ohjaajien toiminnalla nähtiin olevan suuri merkitys siinä, miten nuoret omaksuvat yhteisöllisen ajattelun yksikössä. Tähän voidaan ajatella vaikuttavan myös se, miten ohjaajat toimivat keskenään. Murrin (1997, 199) mukaan hyvässä kasvattajayhteisössä kasvattajat ovat yksimielisiä ja auttavat vastavuoroisesti toisiaan. Hyvässä kasvattaja yhteisössä jokainen uskaltaa keskustella myös epämiellyttävistä asioista. Jokaisen työyhteisön jäsenen tulisi myös pystyä vastaanottamaan epämiellyttävää palautetta. Hyvässä työyhteisössä pysytään myös käskemään työtovereita ja tottelemaan kun kollega antaa käskyjä.

Yhteisössä tehtävä työ on merkityksellistä ja arvokasta. Uuden alun henkilökunta näki tärkeäksi myös sen, että ohjaajat osallistuvat nuorten kanssa yksikön arkisiin askareisiin kuten työaamupäiviin ja siivoamisiin. Ylitalon ja Niemelän (2012, 136) mukaan työn arvostusta nostaa muiden yhteisössä kuntoutuvien antama vertais-tuki, - palaute ja -paine. Nämä kasvattavat yksilöiden itseymmärrystä, joka voi toimia positiivisena muutosvoimana. Tätä muutosvoimaa tukevat yhteisön ja henkilökunnan jäsenten odotukset ja kaikkien sitoutuminen toimintaan. Tästä näkö-

kulmasta katsottuna yhteisökuntoutuksessa on myös tärkeää se, että henkilökunnan ja asiakkaiden toiminnalliset rakenteet ovat riittävän lähellä toisiaan, sillä hajallaan oleva yhteisö ei kykene kasvattamaan tai kuntouttamaan (Murto 1997, 240).

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Uuden alun kuntoutuksessa kuntoutus perustuu yksikössä toteutettavaan viikko-ohjelmaan. Viikko-ohjelma luo toiminnalle rajat ja struktuurit, jotka mahdollistavat yhteisöajatteluun perustuvan kuntoutuksen yksikössä. Kuntoutuksessa oppiminen tapahtuu yhteisössä, johon kuuluu kaikki yksikön toiminnassa mukana olevat.

Kuntoutuksessa tapahtuvat keskustelut ovat oppimisen kannalta tärkeitä. Keskusteluja yksikössä käydään vaihtelevissa tilanteissa ja eri kokoonpanoissa. Keskustelun ohelle ohjaajat näkivät toiminnassa tärkeäksi sen, että nuorilta saadaan myös palautetta toiminnasta. Palautteen avulla yhteisö saa toimintansa kannalta tärkeää tietoa niistä asioista, jotka toimivat ja toisaalta palaute paljastaa myös yhteisön kehityskohteita.

Yksikön nuorten ja ohjaajien välisen vuorovaikutuksen syntymiseen ja kehittymiseen vaikuttaa se, miten ohjaajat osaavat kohdata nuoria. Nuorten kohtaaminen edellyttää ennen kaikkea myötäelämistä. Toisaalta ohjaajien tehtäviin kuuluu myös turvallisuuden luominen yhteisössä. Tämä tapahtuu keskustelun, kuuntelun ja rajojen asettamisen avulla. Ohjaajien osallistuminen yhteisön arkiseen toimintaan nähtiin myös tärkeäksi, sillä ohjaajien oman toiminnan kautta nuoret myös oppivat yksikön yhteisöllistä ajattelutapaa.

Lastensuojelulaki määrittelee Uudessa alussa tehtävän työn normiperustan, joka ohjaa toimintaa aikuisjohtoiseen suuntaan. Tämä ennakoasetelma saattaa luoda yhteisöajattelun vastaista eriarvoisuutta ohjaajien ja nuorten välille. Nuorten ja ohjaajien välisessä vuorovaikutuksessa tärkeäksi ohjaajat näkivät ohjaajan ja nuoren välisen luottamuksen, joka liittyy ohjaajien vaitiolovelvollisuuteen. Luottamusta voi heikentää esimerkiksi se, että yksikön henkilökunta on vaitiolovelvollisuuden ohelle myös ilmoitusvelvollisia nuoren asioissa.

11 POHDINTA

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa työyhteisössä käytiin vilkasta keskustelua yhteisöllisyyden ja dialogisuuden merkityksellisyydestä yksikön toiminnassa. Yksikössä käydyt keskustelut herättivät mielenkiintoni aiheesta ja halusin tutkia ai-
hetta tarkemmin. Tähän tutkiskeluun opinnäytetyö tarjosi hyvän työkalun. Halusin tutkia ilmiötä henkilökunnan näkökulmasta ja opinnäytetyöni kohdehenkilöiksi va-
likoitui yksikössä vakituisluontoisesti työskentelevä henkilökunta.

Työyhteisö motivoitui hyvin opinnäytetyöhöni ja opinnäytetyön verkkokeskuste-
luun otti osaa kahdeksan kymmenestä työyhteisön jäsentä. Halusin turvata opin-
näytetyössä mukana olleiden henkilöiden ja organisaation yksityisyyden. Tämän
takia päädyin käyttämään tutkimuskohteena olevasta päihdekuntoutusyksiköstä
keksittyä nimeä Uusi alku. Uusi alku tuottaa nuorten alaikäisten päihdepalveluita
osana suuremman organisaation toimintaa. Organisaation nimeä tai paikkakun-
tia, joissa organisaatio toimii en julkaissut.

Verkkokeskustelun toteutin Yammer-sovelluksessa, jota tutkimuskohteena oleva
organisaatio käyttää esimerkiksi työyhteisöjen sisäisenä tiedonjakokanavana.
Sovellus osoittautui keskustelukanavana jäykäksi ja keskustelualueen sisällä
keskustelujen syntyminen oli hidasta. Yksi tutkimukseen osallistunut henkilö
pyysi myös lupaa vastata kysymyksiin WhatsApp-sovelluksen välityksellä, sillä
vastaaja koki Yammer-sovelluksen liian vaikeaselkoiseksi käyttää tässä asiayh-
teydessä. Vastaajan esittämät näkemykset otin mukaan tarkasteluun muiden
vastausten kanssa.

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa huomasin pohtivani sitä, miten työyhteisöön
kuulumiseni saattaisi mahdollisesti vaikuttaa opinnäytetyöni tutkimustulokseen.
Pyrin ottamaan tämän lähtökohdan huomioon miettiessäni oikeaa lähestymistä-
paa yhteisön tarkastelulle. Pohdinnan jälkeen päädyin tutkimaan yhteisön toimin-
taa niin, että työyhteisölle esittämäni kysymykset käsittelivät kuntoutuksessa ta-
pahtuvan konkreettisen toiminnan kuvausta. Tarkoitukseni oli tehdä opinnäy-
tetyö kokoaikaisen työskentelyn ohessa. Opinnäytetyöhön liittyvä asioiden syväl-

linen tutkiskelu osoittautui kuitenkin yllättävän haastavaksi projekiksi. Tämän takia jouduin muuttamaan työn aikataulutusta useaan eri otteeseen. Myös työpaikallani opinnäytetyöni tekemistä tuettiin esimerkiksi sovittamalla työvuoroja niin, että voisin työstää opinnäytetyötäni mahdollisimman tehokkaasti.

Vaikka yhteisökuntoutus oli yhteen aikaan muotia, on siitä julkaistu vain hyvin rajallisesti tieteellistä kirjallisuutta. Nyt kun yhteisöajattelu on vähemmän muodikasta, aihetta tutkitaan ja siitä julkaistaan entistä vähemmän tietoa. Tämän takia opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys nojasi vahvasti suomalaisen yhteisökuntoutuksen uranuurtajan Kari Murron kirjallisuuteen aiheesta. Murto käsittelee kirjoissaan myös Kalevi Kaipion työtä yhteisökasvatuksen parissa. Kalevi Kaipio toimi Jyväskylän poikien oppilaskodissa johtajana 1970-luvulla. Kaipion ja Murron havaintoja tarkastellessa on helppoa huomata yhteisöajattelun ajattomuus, sillä yhteisön toimintaa ohjaavat lainalaisuudet ovat samoja vielä tänäkin päivänä.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys ja verkkokeskustelun asiasisällöt käsittelivät ohjaajien toiminnan lisäksi nuorten päihderiippuvuutta, päihderiippuvuudesta toipumista, kuntoutusta ja toimintaa Uuden alun yhteisössä. Nuorten mukaan ottaminen tutkimukseen olisi ollut tutkimuksen eettisiä lähtökohtia ajatellen parempi vaihtoehto. Opinnäytetyöni tutkimusta olisikin järkevä jatkaa niin, että samoja dialogisuuteen ja yhteisöllisyyteen liittyviä teemoja käsiteltäisiin nuorten näkökulmasta. Tämä auttaisi kehittämään yksikössä tehtävää kuntoutusta entistä asiakaslähtöisemmäksi.

Opinnäytetyön verkkokeskustelu käsitteli Uudenalunyhteisön toimintaa ja sen kohdejoukko on suppea, näitten seikkojen takia tutkimustulosta ei voi yleistää koskemaan lastensuojelun päihdekuntoutusta yleisellä tasolla. Opinnäytetyön esille nostamat näkökulmat ovat kuitenkin samanlaisia kuin ne, joita pohditaan yhteisökuntoutuksessa. Niistä keskusteleminen on tärkeää, sillä monistakaan asioista ei ole olemassa vain yhtä oikeaa ratkaisua. Tämän takia yhteisökuntoutuksessa toimivalle henkilökunnalle ei voida tehdä opasta, jossa henkilökuntaa opastettaisiin siitä, miten tilanteissa tulisi toimia. Työssä on opittava keskustelemaan ja vaihtamaan ajatuksia, sillä niiden avulla oppii.

Jatkotutkimus olisikin mielenkiintoista toteuttaa esimerkiksi niin, että tutkimus toteutettaisiin kartoittamalla useamman saman organisaation lastensuojeluyksikön henkilökunnan näkemyksiä kerralla. Näin otannasta saataisiin laajempi ja tutkimustulos voisi auttaa organisaation eri yksiköitä siirtämään hyviä käytäntöjä ja toiminnan malleja yksiköiden välillä. Mielenkiintoista olisi myös tutkia sitä, miten yksikössä opitut käytännöt ja toimintamallit siirtyvät nuorilla kuntoutuksen jälkeiseen elämään.

Toisaalta mielenkiintoista olisi myös verrata tätä postmodernin yksilöllisyyden ajan ja yhden ihmisen yksilöllisyyden korostamista siihen, miten arvoperusteinen yhteisö toimii. Tässä näkökulmassa yhteisö on se ihmistä kasvattava tekijä, joka opettaa ottamaan huomioon muunkin kuin omat välittömät halut. Se myös opettaa hakemaan elämälle muutakin merkitystä kuin haihtuvan mielihyvän.

Opinnäytetyö herätti myös paljon ajattelua siitä, miten lastensuojelun päihdekuntoutuksen asiakkaita tulisi kohdata. Nuoruus on kehityspsykologisesti se ikä, jossa on tärkeää nostaa tietoisuuteen vaihtoehtoja ja oppia tekemään valintoja. Onkin erittäin tärkeää oppia tekemään valintoja. Se on jopa tärkeämpää kuin se, että aina tekee oikeita valintoja. Valintoihin liittyen äärimmäisen tärkeää on myös oppia erottamaan halu ja tahto toisistaan. Tahto on se voima, jolla haluja pannaan järjestykseen. Kun haluamme pärjätä elämässä, vaatii se meiltä monenlaisia ponnistuksia. Pärjäämisen edellytyksenä onkin myös se, että pystymme menemään myös niin kutsutulle epämukavuusalueelle. Toisaalta on myös tärkeä huomata ne asiat, joita elämässään haluaa. Kasvattajan näkökulmasta työ on vaikeaa, jos nuoret eivät tätä tiedä, sillä todellisessa elämässä vain pienet lapset voivat elää niin, että haluavat ristiriitaisia asioita yhtä aikaa. Meidän muiden pitää oppia valitsemaan.

LÄHTEET

- Ahonen, H. 2009. Ryhmän tietoiset ja tiedostamattomat vuorovaikutustaidot. Teoksessa Lindroos, H. & Segercrantz, U. (toim.) Yksilöksi ryhmässä – Ryhmä-analyysi suomalaisessa terapiatyössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä, 51
- Bohm, D., Factor, D. & Garrett, P. 1991. Dialogue - A Proposal. Tulostettu 23.04.2020.
<https://www.humiliationstudies.org/documents/BohmDialogue.pdf>
- EMCDDA Methods and definitions. 2012. Tulostettu 25.10.2020.
<https://www.emcdda.europa.eu/stats07/PDU/methods>
- EMCDDA Statistical Bulletin 2020 - methods and definitions for problem drug use. 2020. Tulostettu 09.11.2020.
https://www.emcdda.europa.eu/data/stats2020/methods/pdu_en
- Heikkinen-Peltonen, R., Innamaa, M. & Virta, M. 2008. Mieli ja terveys. Helsinki: Edita.
- Holmberg, J. 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Helsinki: Edita Prima Oy
- Honkala, E. 2017. Helmi Ry blogikirjoitus. Mitä on toipumisorientaatio? Luettu 10.3.2020.
<https://mielenterveyshelmi.fi/blogi/vaikuttava-mieli/mita-on-toipumisorientaatio/>
- Huumausainelaki 30.5.2008/373.
- Häkkinen, I. 2013. Toipumiskulttuuri – Päihdetoipuminen ja esimerkin voima. Tallinna: ©Tekijä ja Prometheus kustannus Oy
- Kainulainen, H. 2012. Päihdelinkki –Huumausaineen käyttörikos. Tulostettu 14.04.2020.
<https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihteet-ja-yhteiskunta/huumausaineen-kayttorikos>
- Kainulainen, H. 2016. Päihdelinkki – Huumeet ja laki. Tulostettu 14.04.2020
<https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihteet-ja-yhteiskunta/huumeet-ja-laki>
- Kaipio, K. 1997. Antakaa meille mahdollisuus – Johdatus nuorten yhteisökasvatukseen. 4. uud. painos. Jyväskylä: Jyväskylän Koulutuskeskus Oy
- Kiianmaa, K. 2012. Fyysinen huumeriippuvuus ja vieroitusoireet. Teoksessa Seppä, K., Aalto, M., Alho, H. & Kiianmaa, K. (toim.) Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 30, 32-33

- Koponen, J. 2017. Päihteet osana inhimillistä kulttuuria. Blogikirjoitus. Tulostettu 11.04.2020.
<https://antroblogi.fi/2017/09/paihteet-osana-kulttuuria/>
- Korhonen, U. 2018. Maailma jota kukaan ei tavoittele - Huumeriippuvuus sairautena josta voi toipua. Helsinki: Books on Demand
- Koski-Jännes, A. 2009. Päihdelinkki – Riippuvuus. Tulostettu 22.04.2020
paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/mielenterveys/riippuvuus
- Kylmänen, P. 2005. Kun kaikki muutkin... Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Tampere: Tammer- Paino Oy
- Laitila, M. 2019. Päihdelinkki. Toipumisorientaatio riippuvuus- ja mielenterveys-työssä. Tulostettu 24.08.2020.
<https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihdeyon-menetelmat-ja-koulutus/toipumisorientaatio-riippuvuus-ja-mielenterveystyossa>
- Laki sosiaalihuollon asiakirjoista 20.3.2015/254.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lastensuojelun Keskusliitto. 2016a. Lastensuojelu.info – Lastensuojelun perusta. Tulostettu 23.04.2020.
<https://www.lastensuojelu.info/lastensuojelun-perusta/lastensuojelutoimet-perustuvat-lakiin/>
- Lastensuojelun Keskusliitto. 2016b. Lastensuojelu.info – Miten huostaanotto toteutetaan käytännössä? Tulostettu 23.04.2020
<https://www.lastensuojelu.info/lapsiperheiden-palvelut/miten-huostaanotto-toteutetaan-kaytannossa/>
- Matela, K. & Väyrynen, S. 2008. Huumeongelmat. Teoksessa Rissanen, P., Kallaranta, T. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus. 2. uud. painos. Helsinki: kustannus Oy Duodecim, 229,232
- Murto, K. 2013. Persoonallisuuden kehitys yhteisössä. Teoksessa Murto, K. (toim.) Terapeuttinen yhteisö. Jyväskylä: Kari Consulting Oy, 17, 21
- Murto, K. 1997. Yhteisöhoidon suuntauksia. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus Oy
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus – Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy ekirja
- Nimettömät Alkoholistit. n.d. Tietoa AA:sta. Tulostettu 24.08.2020.
<https://www.aa.fi/tietoa>
- Nokela, M. 2020. Seireenien kutsu – Riippuvuudet ja niistä irtautuminen. Helsinki: Basam Books Oy

Puumalainen, J. 2008. Kuntoutuksen historiaa. Teoksessa Rissanen, P., Kallaranta, T. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus. 2. uud. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 16–17

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Rogers, P. & Goldstein, L. 2002. (suom.) Kangasniemi, K. 2012. Tunnista nuoren huume- ja alkoholiongelmat. Helsinki: Minerva Kustannus Oy

Suomen Päihderiippuvaiset ry. 2019. Opas päihderiippuvuuden ja läheisten hoitoon. Tulostettu 12.04.2020.

https://www.paihderiippuvaiset.fi/Opas_paihderiippuvuuden_ja_laheisten_hoitoon.pdf

Suomen Sosiaalipsykiatristen yhteisöjen keskusliitto. n.d. Tulostettu 21.04.2020.

<https://recovery.fi/>

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015 – Miten tästä eteenpäin? Tulostettu 13.5.2020.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129592/URN_ISBN_978-952-302-538-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Tulostettu 23.04.2020.

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2019a. Lastensuojelun käsikirja – Hoito ja kasvatusta sijaishuollossa. Tulostettu 24.08.2020

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatusta-sijaishuollossa>

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2019b. Lastensuojelun käsikirja – Lastenkoti, nuorisokoti. Tulostettu 21.10.2020.

https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon_muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. 2020a. Suomalaisen huumeiden käyttö ja huumeasenteet – Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2018. Tulostettu 10.11.2020.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139059/URN_ISBN_978-952-343-441-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2020b. Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet – Keskeiset käsitteet. Tulostettu 09.11.2020.

<https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/mita-ehkaiseva-paihde-tyo-on/keskeiset-kasitteet>

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2020c. Päihdehaitat käyttäjälle, läheisille ja yhteiskunnalle. Tulostettu 09.11.2020.

<https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdehaitat-kayttajalle-laheisille-ja-yhteiskunnalle>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi e-kirja

Valtakunnansyyttäjä. 2018. Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta. Yleinen ohje. VKS:2018:2. Dnro 7/31/17. Tulostettu 14.04.2020.

<https://syyttajalaitos.fi/vks-2018-2-seuraamuksen-maaraaminen-huumausaineen-kayttorikoksesta>

Vilka, H. 2015. Tutki ja Kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus. e-kirja

Wikström, S. 2009. Päihdelinkki – Nuorten huumekekeilut. Tulostettu 12.4.2020. <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/laheiset-ja-paihteiden-kaytto/nuorten-huumekekeilut>

Ylikangas, M. 2012. Huumeiden käytön historia. Teoksessa Seppä, K., Aalto, M., Alho, H. & Kiiänmaa, K. (toim.) Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 16, 19–21

Ylitalo, S. & Niemelä, S. 2012. Psykososiaaliset hoidot. Teoksessa Seppä, K., Aalto, M., Alho, H. & Kiiänmaa, K. (toim.) Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 132–133, 135–137

LIITTEET

Liite 1. Uudenalun viikko-ohjelma. Yksikön tunnistettavuustiedot poistettu.

VIIKKO-OHJELMA VKO 10/ 2020

MAANANTAI 9.3.2020

- klo 8:00 Aamupala
- klo 8:15 Huoneet kunnossa
- klo 8:45 Aamurinki
- klo 10:00 Kahvit
- klo 10:30 Hoitoryhmä
- klo 11:30 Lounas
- klo 12:15 Vastualueet +huoneet
- klo 13:30 Välipala+tarkistus
- klo 15:00 **LIIKUNTA:**
Nyrkkeily [REDACTED]
- klo 17:30 Päivällinen
- klo 20:00 Iltapala
- klo 20:45 Iltarinki
- klo 22:00 Hiljaisuus

TIISTAI 10.3.2020

- klo 8:00 Aamupala
- klo 8:15 Huoneet kunnossa
- klo 8:45 Aamurinki
- klo 10:00 Kahvit
- klo 10:30 Työaamupäivä
- klo 11:30 Lounas
- klo 12:15 Tehtäväryhmä + asioiden hoito
- klo 16:30 Päivällinen
- klo 18:30 **NA** [REDACTED]
- Klo 20:00 Iltapala
- klo 20:45 Iltarinki
- klo 22:00 Hiljaisuus

KESKIVIIKKO 11.3.2020

- klo 8:00 Aamupala
- klo 8:15 Huoneet kunnossa
- klo 8:45 Aamurinki
- klo 10:00 Kahvit
- klo 10:30 Hoitoryhmä
- klo 11:30 Lounas
- klo 12:00 Yhteisökokous
- klo 13:15 Vastualueet +huoneet
- klo 14:30 Välipala+tarkistus
- klo 15:00 **LIIKUNTA:**
Kiipeilyä [REDACTED]
- klo 16:30 Päivällinen
- klo 18:00 **AA-Nuoret**
- klo 20:00 Iltapala
- klo 20:45 Iltarinki
- klo 22:00 Hiljaisuus

TORSTAI 12.3.2020

- klo 8:00 Aamupala
- klo 8:15 Huoneet kunnossa
- klo 8:45 Aamurinki
- klo 10:00 Kahvit
- klo 10:30 Hoitoryhmä
- klo 11:30 Lounas
- klo 12:15 Työiltapäivä
- klo 13:45 Välipala
- klo 14:00 Tehtäväryhmä/asiat
- klo 16:30 Päivällinen
- klo 19:00 **NA** [REDACTED]
- klo 20:00 Iltapala
- klo 20:45 Iltarinki
- klo 22:00 Hiljaisuus

PERJANTAI 13.3.2020

- klo 8:00 Aamupala
- klo 8:15 Huoneet kunnossa
- klo 8:45 Aamurinki
- klo 10:00 Kahvit
- klo 10:30 Hoitoryhmä/
Diakoni
- klo 11:30 Lounas
- klo 12:15 Vastualueet +huoneet
- klo 13:45 Välipala+tarkistus
- klo 15:00 **LIIKUNTA: Sali ja Lenkki**
- klo 17:30 Päivällinen
- klo 20:00 Iltapala
- klo 20:45 Iltarinki
- klo 23:00 Hiljaisuus

LAUANTAI 14.3.2020

- klo 09:00 Aamupala
- klo 09:15 Huoneet kunnossa
- klo 09:30 Ohjelma: **Luonto**
- klo 16:30 Päivällinen
- klo 20:00 Iltapala
- klo 20:45 Iltarinki
- klo 23:00 Hiljaisuus

SUNNUNTAI 15.3.2020

- klo 10:00 Aamupala
- klo 10:15 Huoneet kunnossa
- klo 10:00-15.00 **Vierailut**
- klo 12:00 Salille
- klo 14:00 Päivällinen
- klo 15:00 Suunnitellaan yhdessä ruokalista ja liikunnan
- klo 16:00 Nuorten yhteinen aika
- klo 20:00 Iltapala
- klo 20:45 Iltarinki
- klo 22:00 Hiljaisuus

Viikko-ohjelmaan saattaa tulla muutoksia. Jokaisen päivän ohjelma vahvistetaan aamuringissä. Hiljaisuus klo 22 sunnuntaista torstaihin, perjantaina klo 23 ja lauantaina klo 23! Lauantaina aamuherätys klo 9 ja sunnuntaina klo 10.

Liikuntasali on käytössä klo 22 saakka päivittäin.
Musahuone on käytössä klo 20.45 asti päivittäin.

Liite 2. Keskustelun avaus Yammer-sovelluksessa 13.4.2020. Yksikön tunnistettavuustiedot poistettu.

Teen parhaillaan opinnäytetyötä yksiköstämme. Opinnäytteeni tavoitteena on tutkia dialogisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumista [REDACTED] kuntoutuksessa. Tutkin asiaa ohjaajien näkökulmasta. Toivon nyt jokaisen yksikössä vakituisesti työskentelevän pohtivan myöhemmin esittelemiäni kysymyksiä. Avatkaa keskusteluja ja kommentoikaa!

Opinnäytetyössäni huomioin toiminnallani henkilökunnan ja asiakkaiden intimitetin. Opinnäytteestä ei voi päätellä kuka työryhmän jäsenistä on sanonut mitään, en myöskään kirjaa mitään sellaista mikä viittaa yksittäiseen henkilöön tunnistettavalla tavalla. En ikävä kyllä voi itse esittää omia mielipiteitäni, sillä tämä voisi vaikuttaa tutkimustulokseen. Vastaamalla kysymyksiin annat luvan käyttää vastauksiasi tutkimukseeni.

Kiitos kaikille jo etukäteen omasta panoksesta opinnäytteeni hyväksi!

Matti

Mieti hetki [REDACTED] arkea ja vastaa seuraaviin kysymyksiin. Kommentoikaa ja viekää keskustelua eteenpäin.

Ensimmäiset kysymykset käsittelevät dialogisuutta toiminnassamme.

1. Missä tilanteissa keskusteluja syntyy?
2. Mistä aiheista [REDACTED] keskustellaan?
3. Mistä aiheista nuoret erityisesti haluavat keskustella?
4. Miten nuoria kannustetaan keskustelemaan?
5. Onko olemassa asioita, joista [REDACTED] ei saa keskustella?

Nämä kysymykset käsittelevät yhteisöllisyyden näkökulmaa.

1. Missä tilanteissa/toiminnoissa yhteisö toimii yhdessä?
2. Missä asioissa nuoret voivat vaikuttaa yhteisön toimintaan?
3. Miten yhteisistä asioista päätetään yhdessä?
4. Miten nuoria kannustetaan ja opastetaan yhteisölliseen ajatteluun ja toimintaan?
5. Missä yhteisön asioista nuorten mielipidettä ei kysytä?